శ్రీరస్తు.

శృంగారరసమంజరి.

ఉ. శ్రీరంగేశ్వరు [illegible] ప్రవిష్టుం ।
[illegible] జయశ్రీ [illegible] తాభిష్టునిన్ ।
సారపాత్రీనీసంగీతమ్ [illegible] మా ।
శ్రీరంగేశ్వర రంగనాయకమమున్ [illegible] ॥ 1

క ॥ శ్రీరంగనాయకాంప । నీరజనము [illegible] వేడుకొంతున్ ।
శ్రీరంగ [illegible] మంజరి ॥ 2

వ ॥ అభ్యాసయ [illegible] నాయకస్య బూసిన శృంగార రసమంజరియను [illegible] నాయికలను [illegible] నాయికల [illegible] యును [illegible] యనుసామాన్య [illegible] మాత్రమైన [illegible] చేసి [illegible] నాయికాయ [illegible] నాయి కలయుండు [illegible] నాయకులయుగ [illegible] ॥ 3

చ ॥ అం [illegible] ॥ 4

వ ॥ అట్టి [illegible] మూడును [illegible] యగు [illegible] వద్ద విధయగు ॥ [illegible] యగు [illegible] యలన

మనోహరత్వంబున కోపంబుదోఁచునెడ మృదూక్తియు నవభూషణంబు లయందిచ్ఛయుంగలదియై యుండునల ॥ ౫

ముగ్ధ. చ॥ వలపులతేనియానతిని వామవిలోచనమేనిచాయలన్। వె లయఁగయావనంబుశుభవేళనువాస్తువిధిన్విధించెగా। పలుకుసుధాసమ దోగియునుబాగుగమోము సుధాంశుమాధురిం। గలికిమెఱుంగుఁ జూపున నఖంజనచాతురిమించినిల్వఁగన్ ॥ ౬

అజ్ఞాతయౌవన. శా ॥ లీలన్బాలకటాకమున్వెడలిహాలింగేలకర్ణస్ఫు రత్కల్లోలాపాంగములంటికేళిలసదల్లోలోత్పలంబంచుశై । వాలభ్రాంతి నియౌవజమ్మునఖరవ్యాపారలీలన్వడి । నోస్రెలెన్మానినపల్కుఁతోనవిదిత శ్రోణీభరాయాసయై ॥ ౭

జ్ఞాతయౌవన.

క ॥ సరసిజనయనాసీకుచ । మరయన్వయంవ్యక్తశంభునందమునొం దెన్ । ధరనేత్రన్యునినఖమున । కరమరుదగుఁ జంద్రజూటుగరిమవ హించున్ ॥ ౮

నవోఢ. చ॥ కరములబట్టినం గుసుమకల్పితతల్పముసందుఁ జేర్చినం। దరముగఁ గౌగిలించినను దత్తరమందును బైలుదేరగా । నిరవుగొనంగ బాదరసమెవ్వఁడు నిల్పఁజెచేతవానికిం । దరమగుగానవోఢయెదదాల్పగ జందులు దొక్కకుండగన్ ॥ ౯

విస్రబ్ధనవోఢ. చ ॥ కరములనూరువుల్బెసచి గ్రక్కున నీవి ముబట్టి యన్యమా । కరమునగుబ్బలంబాదుల గాంతనిమీలితలోచనాంతయై । వరునిసమీపభాగమున సైఖరిగాగనవోఢడిందుచన్। నిగుహమలీలమీరశ యనీయమునం బవళించువేగమున్ ॥ ౧౦

వ॥ లజ్జయు మన్మథోత్సాహంబును సమానముగాగలది మధ్యయల్లి యుపలాలనాతిశయంబున నతివిస్రబ్ధనవోఢయై మరిప్రియుండు నేరం బుజేసినయెడ ధైర్యంబుగలయప్పుడు వక్రోక్తియు ధైర్యంబులేనియెడ ప రుషంబునుంగలిగియుండునల ॥ ౧౧

వ. క్త. శా। నిద్రురసోయసన్గని నామొగముం గన నూడదెక్క...।

నిద్దురబోవకున్న బతినెమ్మికరగ గ్రహణంబొనర్చ్చగా। నిద్దురబోవరాదు ... రనిద్దురబోవకనుండరాదని। న్మద్దియచింత సేయుచును ముద్దులు గుల్కు చుఁ జేరెనయ్యకున్॥ ౧౨

వ॥ పతియందుమాత్రము రతికోవిదయగునది ప్రౌఢయల్లది సురత ప్రియయు సురతానందమోహితయునన ద్వివిధయగునందు॥ ౧౩

సురతప్రియప్రగల్భ.

చ॥ చనుమొనలంటిమోవి సరసంబుగనానుచు గండగూహనం। బొ నరగనీవిజూచి నెరులొత్తుచు మోమువిభుండుజూచినన్। దినమణితో చుభావమిశఁ దేటగునోయని ప్రేమమీరగా। ననువుగగర్ణ హల్లకము లంగనగప్పెఁ బటాంచలంబునన్॥ ౧౪

సురతానందమోహితప్రగల్భ.

చ॥ ఉరమునగోరుమోవిపయినుంచిన పల్మొనచారుహారము। లెరలి సపూలదండలును నేటవడన్ రతివేళనంతనే। నెరిగికనంగనా సురతమె క్కడనాతెలివేడనెచ్చెలీ। చిరముగనీవుబోధనలు చేసినదెక్కడశిక్ష లెక్కడన్॥ ౧౫

వ॥ మధ్యాప్రగల్భానాయిక లిరువురుంగోపంబుతోఁచు నెడధీరయునధీ రయు ధీరాధీరయుననం ద్రివిధలగుదురందు వ్యంగ్యంబున గోపప్రకాశం బుసేయునదిధీర వ్యంగ్యరహితంబుగఁ బరుషంబులుబలుకునదియధీర - వ్యంగ్యావ్యంగ్యంబుగఁ గోపప్రకాశంబుసేయునది ధీరాధీరయగునందు మధ్యధీరకుకోపవచనంబువ్యంగ్యంబు మధ్యాధీరకుపరుష వనంబు మధ్య ధీరాధీరకు వచన రుదితంబులుంగలిగియుండు ప్రౌఢధీరకురతిసంభ్రమ మెంచకుండుటయుఁ బ్రౌఢాధీరకుతర్జనతాడనంబులఁ గోపప్రకాశంబు నుఁ బ్రౌఢధీరాధీరకు సురతౌదాస్యతర్జనతాడనంబులఁ గోపప్రకాశం బునుం గలిగియుండునట్టి ధీరాదిభేదంబులు స్వీయయందు గోపనియతం బులైయుండుగాని యన్యాసామాన్యలయందు నియతంబులుకానేరవ్వు యలు॥ ౧౬

మధ్యధీర॥ చ॥ చలితమదాళిపుంజమగు సన్నుతకుంజములంజరింపగా।

[illegible] తీవే [illegible] బహు [illegible] | [illegible]
[illegible] లములు జల్లని [illegible] | [illegible] బల్కె [illegible] దా
మరి [illegible] || ౧౭

మధ్యాక్కర. ము| [illegible] బయ్యె [illegible] ము|
[illegible] | [illegible] శ్రీ [illegible]
లమ [illegible] | [illegible] స్త్ర [illegible] మెర
మొం [illegible] | ౧౮

మత్తకోకిల. [illegible] | [illegible] వాక
వున్న [illegible] | [illegible] | [illegible]
యా [illegible] | [illegible]
[illegible] ౧౯

పంచచామరము. [illegible]
[illegible] | [illegible] | [illegible]
[illegible] | [illegible]
[illegible] | ౨౦

[illegible] | [illegible] | [illegible]
[illegible] | [illegible]
[illegible] | [illegible] సముగ్గ
[illegible] || ౨౧

[illegible] చి| [illegible] మోహ [illegible]
వాక్యముల | [illegible] చెప్పు [illegible] | [illegible]
[illegible] బేస [illegible] | [illegible]
కలుజో [illegible] చెలరాం [illegible] || ౨౨

వ|| [illegible]
దంబు [illegible]
[illegible] ౨౩

[illegible]

దద్రోవుచోఁ । దరుచుముసుంగుజెందునొక తన్వినిజూచి యుదాత్తకేళి తుడై । సరసుడు వేరెయొక్కతెను సద్దొనరింపకనొత్తగిల్లితా । నరుదుగ చు నిద్రలేపెఁ జలితాంగుళి చాతురి నీవిఁ జార్చుచున్॥ ౧౪

అధీరాజ్యేష్ఠాకనిష్ఠ. చ॥ అలరులతోటలోవిభుడుహానినిగుంభిత తో ర్ధ్వబాహుడై । పొలుపుగనమ్రిగానొక తెబువ్వలచేర్పగబంచినవ్వుమొ। ల్కలునునుమోముపైనిగుడఁగాతరమీాలితలోచనాంచలో । త్కలిక చ మత్కృతుంబులుకుంగాఁతనుగౌగిటఁజేర్చెనేర్పునన్॥ ౧౫

ధీరాధీరాజ్యేష్ఠాకనిష్ఠ. మ॥ హరిణీలోచనలిద్దరొక్కయెడఁ గోపాటోపి తస్వాంతులై । మెరయన్నాథుడుప్రీతిసేయుకొరకై మేలైనరత్నంబులి । ద్దరిహస్తంబులనుంచువోనొక తెహస్తంబందిడెన్మున్నది । త్తరనన్యాంగు చమంటియింపుగనైహస్తాహస్తనంభంబునన్॥ ౧౬

శ్రీకరంబుగ బరకీయాలక్షణంబులు దాహరించెదఁ బరపు రుషునియందలియనురాగంబుం బ్రకాశపరుపకుండునది పరకీయయగునా. పరకీయద్వివిధ కన్యకయుఁపరోఢయునన పితాద్యధీనకావున కన్యాచే

ఇదిత్రయోదశభేదంబగు స్వీయాలక్షణంబష్టాదశ పద్యదళంబులుం షడ్వచన కేసరంబులుంగలప్రథమకుసుమము।

(——)

ష్టలుగూఢంబులుపరోఢాచేష్టలుసట్లనయుండునల॥ ౧

పరకీయ. చ॥ సరిదుపకంఠకుంజమిది సారసబాణుని సేవకందమా । యిరవునతెమ్మెరల్మిగులనింపులతావులగుంపునంబుద । స్థిరరచనాధురీణ మిదిచిన్కుల్కవేళయునయ్యెనెచ్చెలీ । వరునకధీనమై మనముపారెడునేమి టినైనసేయగన్॥· ౨

వ॥ గుప్తయువిదగ్ధయులక్షితయుగులటయునను శయానయుముదిత యుసాహసికయు బ్రతిభాచతురయునపలాపచతురయునను నవిమొదల గునవాంతరభేదంబులు పరకీయయందంతర్భావంబులైయుండునందుగుప్త యనుపరకీయవృత్తసురతిగోపనయు వర్తిష్యమాణసురతగోపనయు వృ త్తవర్తిష్యమాణసురతగోపనయు ననద్రివిధయగునందు॥ ౩

వృత్తసురతగోపన॥ క॥ చేసినరొదఁజేఁ బట్టిన । పూసరమునఁ గొట్టి తరుమఁ బోకతుకంబే । యూసముమూచితెయీాతుతిఁ । జేసిభళీయంచు నేగెఁ జెలియేమందున్॥ ౪

వర్తిష్యమాణసురతగోపన॥ క॥ ఓచెలిమావారలుభవ । నేఁడు
లై నంబ్రిఘూణనిలయమునందుం । జేచప్పుడుతో నెలుకల । వే చెలగం
డోప్రిలనైననెఱిశయనింతుఁ ॥ ౫

వృత్తవర్తిష్యమాణసురతగోపన॥ ఉ॥ అత్త కుగోనము ఋనసుఖలారఁడి
బెట్టిన దోడ్కికోసలుకా । హాత్తుకనిండ జేసెనహాంకృతిగత్తునంటిగోళ్ళచే
చిత్తులయల్క-కీకలుగు జేరుబిడాలమదేమిసేయునో । యి స్థానిదప్రిరాదు
పషకిల్లి కజేరనుమిాతలోదరీ। ౬

వ॥ విదగ్ధ వాగ్విదగ్ధయుగ్రియావిదగ్ధయునద్వివిధయగు నందు। ౭

వాగ్విదగ్ధ. చ॥ అరుణగభస్తిబింబము మహోత్సవము ల్వొలయు నప మ
ల్లికా । సరసతమాలకుందనవచంపకసాలరసాలగుచ్ఛముల్ । నెరయఁగఁ
దాపులీనతటినీతటకుంజవివిక్తసీమలం । దరుగఁగ బాంధవుండనుచితం
బెగదామఖమంతఁ గోరినకా. ౮

క్రియావిదగ్ధ. క। మెరయుమగ్నృహపతిదాసుని । బరువడిగాఁబదరఁ
దునుపఁ బనిచినవినియా । హరిణాక్షియుహిమదినముల । సరసకురాం
బు హైమజలములనణఁచుకా॥ ౯

లక్షిత. ఉ॥ కంటిదిద్దైనదామెనికఁగాగల కార్యముగాకఁబోవునే ।
యొంటిగనిప్వడేమియగుచున్నదియోయగుచున్నదేగదా । కంటకమేల వి
ష్ఫలముకాదదియూనికనీకునాపయిం । గొంటుతనంబునంబొంకముఁ గోప
మడంచమహాప్రియాసముల్॥ ౧౦

కులట. చ॥ జలదమునాధులంగుయజాలెనెపిళ్ళనెచిన్ను-ఁబచ్చికల్ ।
శలయగనిం చెగాగిరులుగాంతుబనీనెనెమెల్ల వృక్షముల్ । గ్రామములోనం
గుఁ గానిపతిపంక్తులనీయవునిర్దయాత్మహా । కుంటకుగాగనేమి యొప
గూర్పగనేఁచిఁతివంబుజాననా॥ ౧౧

వ॥ మొదటిసంకేతంబు తప్పినందువల్లనైనను మరియొకసంకేతాల
యుంబుదాజేరకమునుపే పతిచేరెనేమోయనిద్దైననుశంకించునదియనుశ
యాన । అలయనుశయాన వర్తమానస్థానవిఘటనానుశయానయు భా
విస్థానాభావశంకానుశయానయు స్వానధిష్ఠితసంకేతస్థలనాశాగనూ ను

మానానుశయానయును ద్వివిధయగునందు॥ ౧౨

వర్తమానస్థానవిఘటనానుశయాన. చ॥ పొలుపుగనివ్వసంతమున
వోయినయంతలపంగకుంజముల్ । కలయగనాకురాలినదికన్గొనునంతన
పాంగరేఖలన్ । నెలకొనెవారిధారలిది నిక్కముకుంజరయాన కేమొకో ।
తళుకులు చెక్కు ధాళధళ ధాళధళప్రభలందిముంచెనన్॥ ౧౩

భావిస్థానాభావశంకానుశయాన. క॥ నిదురించు నెమలితుట్టములు ।
కదలెడుం బొగావతిములుగలవనమెవిహారం । బదివోవలేదెమరిప్రియ ।
సదనంబునకేగవమ్మసౌఖ్యముంగొమ్మా॥ ౧౪

స్వానధిష్ఠితసంకేతస్థలనాయకగమనానుమానానుశయాన॥

క॥ శ్రుతిగతరసాలకిసలం । వృతనిర్మలగంధుండగుచుపికనివచ్చున్ ।
గతికన్నుమూసిమాగిరియ । ద్భుతగతిసత్ప్రియుంరాధబోటబోటరాల్చెన్॥

ముదిత. చ॥ వదినెయనన్యహోబధిరవల్లభుడింగడిదాయబోయెనీ । ము
దుసలియత్తమామలతిముగ్ధులునంధులునన్నుబోవగా । నదనిదిరంగశా
యికనియన్యనికేరెంతాంగిచన్మోనల్ । పొరలగనున్న మత్పులకపూరి
తకంచుకిపిప్పొనర్చుచున్॥ ౧౬

సాహసిక. ఉ॥ వెన్నెలబైటనాడుచును వేడుకనాథునినీవునన్నుమ—॥
గిన్నెలుమూయుమంచుసనికాంతయు బిమ్మటనింటియాతనిం । గన్నులు
మూసిజారుగడకంటనుజీయుదాత్తవస్త్రిలై । పన్నగగామయోగ్గపశు
బంధమొనర్చిరపూర్వకేళిలన్॥ ౧౭

॥ సమయోచితంబుగా మాటపొరలింపున సమగంబలుకునదిప్రతి
భాచతుర। ౧౮

యలప్రతిభాచతుర. ఉ॥ కోటదిగంగజాదియొక కుంభము తెప్పగ
నీదిపోవన । నీటనుబట్టునమ్మొసలినేజెవినంగుళిమీటిదాటగా । నీటున
గూడునొక్కడని నెచ్చెలిపేసముబూనునాథుగా । జూటినెరింగిబొంకెం
గలసోద్యములంతిలమేలుగాంచితిన్॥ ౧౯

స॥ అపలాపించిరోదసంబునం బ్రియునేశకొనసేయునదియపలాపచ

యపలాపచతుర. ఉ॥ చీఁకటిలోఁ బొసంగ నీయము చేరెను బాలునిలో
చోరతం । జేకొనియింటియాతడటచేరెను కోరికనిద్దరంభ్రమున్ । జో
కలగూడువోఁ దెలిపెసుగాహానెలను డిపెంచిని । వీరలెన్నటుకంటికిం
వెక్కుచునేడ్పువిభుంపు నేడగన్ ॥ ౨౧

కన్యక. చ॥ కనుగొమవాలుగాని గుడిఁగన్గిని చెంతలఁ బాయుదానిగా । ముకుకొనిహారముల్ బెసెకు మూపునఁ గనఁ నతెంస మానియుఁ
పొనరఁగగణ్ణరంఫ్రిముని నూగరమున్ మొనవేల్పులఁజేరుచుం । గరుగో
నేధన్యునిస్త్రపతిఁ గన్యక యోరగనప్పలూరగ. ౨౨

ద్రవ్యమాత్రసిద్ధానంబుగా సకలపురుషులయం దనురాగంబుగలది సామాన్యయల ॥ ౨౩

సామాన్య. మ॥ తెరయున్నంగడపించినట్టి ధనముగ్గాతెన్నరీక్షించియుం । పునవస్యస్యనిగూఢమందు క్రియుచుప్పారెంగుచగ్వంస్వము । ప్రనఁ
దంపలచాయఁజెందెఁ దుడిన సందాశుల్యకొంతకును । నఘసంపత్ప్రార్థ
నంబుకై శుక్రితుఁ చెంతెం జీ రవేతాళ్లముల్ ॥ ౨౪

వ॥ ఈసామాన్యయం గాగంతుక సామాన్య యనుచున్ యర్థ
ర్భావయుం। ౨౫

ఆగంతుకసామాన్య. చ॥ పతికిసధీపనై వెతలపాలుగనున్నతిఁగొన్న
నాళ్ళనే । సతతనిగూఢభావములజారతనుండిలివేరిదాస । కతలికి వేల
నంచుగుతుకంబుననిప్పుడువేశనాటికా । స్థితిగడిదేయేగడం జేసినచేచెలి
చందమొందగన్॥ ౨౬

వ॥ ఇదికేవల పరకీయా సామాన్యా లక్షణం బష్టావశ పద్యదళంబు
లునష్టవచన కేసరంబులుంగలద్వితీయకుసుమము। ౨౭

వ॥ శ్రీకరంబుగా త్రయోదశభేదంబులగు నేక స్వీయాలక్షణంబు
ను ద్విప్రకారంబగు గేవలపరకీయా లక్షణంబును దపంతవ్యాపలక్షణం
బులును ద్వివిధంబగు సామాన్యాలక్షణంబు నుదాహరించితి నింకఁద్రివి
ధనాయికలగు సామాన్యాస్వకీయపరకీయా ... నాయి

శ్రీరస్తు.

శృంగారరసమంజరి.

శా. శ్రీరంగేశభుజాంతరాసితమణి సింహాసనాధ్యక్షయై ।
స్మేరోల్లాసకటాక్షయై ఖరిజయశ్రీచింతితాభీష్టముల్ ।
సారప్రౌఢినొసంగినుద్గ్రహమునన్ సానందయైయున్నమా ।
శ్రీరంగేశ్వర రంగనాయికమముం జేపట్టునెల్లప్పుడున్ ॥ ౧

క॥ శ్రీరంగనాయికానవ । నీరజసమ పాదయుగము నేబూజింతున్ ।
శ్రీరంజిలురసమంజరి । సూరిస్తుతపారిజాత సుమమంజరిగన్ ॥ ౨

వ॥ అభ్యుదయ పరంపరాభివృద్ధిగా నాయొనర్పం బూనిన శృంగార
రసమంజరియను లక్షణగ్రంధంబునందుశృంగారరసధారలగుటందొలుత
నాయికలనుదహరించెదనందునాయికలుస్వీయయుపరకీయయుసామాన్య
యుననఁద్రివిధలగుదురందు స్వీయయనునది పరిణీతయై పతియందుమాత్ర
ముప్రీతిగలది యపరిణీత,పరిణీతయైపరపురుషునికోరునదిపరకీయద్రవ్యాపేక్ష
చే సర్వజన సాధారణయగునది సామాన్యయనంబరగు నీత్రివిధనాయి
కలయందు పతిశుశ్రూషయు శీలసంరక్షణము నార్జవంబుక్షమయు నీ
నాల్గుగుణంబులుస్వభావముగాగలయది స్వీయయగునల ॥ స్వీయ॥ ౩

చ॥ అలరుసపాంగసీమ లనెయక్షిగతాగత కౌతుకక్రియల్ । మొ
లకమెఱుంగులేనగవు మోవినిగ్గులు గుల్కఁజందమై । వెలయుమృదూ
క్తి ప్రౌఢిమ నీను కేనెనరైసపింపగుం । గులజకుఁ జిత్తమగ్నమగుఁగో
పమొకానొకవేళఁ దోఁచినన్ ॥ ౪

వ॥ అట్టిస్వీయముగ్ధయు మధ్యయు ప్రౌఢయునన ద్రివిధయగునం
దంకురితయౌవన ముగ్ధయల్లది యజ్ఞాతయౌవన జ్ఞాతయౌవనయునన ద్వి
విధయగు । సఖీవచనంబున లజ్జాభయపరాధీనయగు నదినవోఢయలన
వోఢ క్రమంబుననుపలాలింపంబడ విస్రబ్ధనవోఢయగునట్టినవోఢసిగ్గుచే

మనోహరత్వంబున కోపంబుదోచునెడ మృదూక్తియు నవభూషణంబు లచ్ఛియుంగలదియై యుండునల ॥ ౫

ముగ్ధ. చ॥ వలపుల తేనియానతిని వాముకిలోషిక మేనిచాయలన్ । వెలయగయావనంబుశుభవేళనువాస్తువిధిన్విధించెగా । పలుకునుధానము ద్రముమబాగుగిమోము సుధాంశుమాధురిం । గిలికిమోముంగుం జూప నఖంజనచాతురిమించినిల్వగన్ ॥ ౬

అజ్ఞాతయౌవన. శా॥ లీలన్బాం తటాకము న్వెడలిహాలిం గేంకిన్నిను త్కీ । ల్లోలాపాంగముంటి కేళిలసదల్లోలోత్సాహ బంచుకై । వాంఛాన్ని నియాకుజమ్మునఖరవ్యాపారలీలన్వడి । నోస లెన్మాపినపల్కాలోనిదిత శ్రోత్రికీఖరాయానయై । ౭

జ్ఞాతయౌవన.

క॥ నరపిజనయనాసీకుచ । మరయస్వయంన్యకీ శంభంఁదముగోం డెన్ । ధనవేశన్యువినఖమునం । కరమరుగ్గుం జగ్రిజుంగనుగనుం హించున్ ॥ ౮

నవోఢ. చ॥ కరముబట్టిం గుసుమకల్పితతల్పమునందుం జేర్చినం । దరిమిగి గౌగిలించినను దత్తగమందును బైబదేరగా । నిరఫనాంగ బాదగన మొక్కంగు నిల్చుచేతవానికిం । దరిమగుగాన నోఢయెదిదాల్ప గ్రుందులు దాక్షిణ్యకుండగన్ ॥ ౯

విస్రబ్ధనవోఢ. చ॥ కరముబనామవుల్చొంచి గ్రిక్కున నీవియుబట్ట యన్యమా । కగమునగుబ్బలంబాము గాంతసమీపలోచనాంతయై । వరునిసమీపభాగమున నైఖగాగననోఢడించుచున్ । నిరుపమలీలవిహారశయనీయముజం బనళించు వేగమున్ ॥ ౧౦

వ॥ లజ్జయు మన్మథోత్సాహంబును సమానముగాగలది మధ్యయిల్లది యుపలాలనాతిశయంబున సతివిస్రబ్ధనవోఢయై మాపియుండు నేరంబుజేసినయెడ ధైర్యంబుగల నిర్భీకోక్తియు నధైర్యంబునసీయెడ పరుషంబునుంగలిగియుండు ॥ ౧౧

మధ్య. చ॥ [illegible] ।

నిద్దురబోవకున్న ఁ బతినెమ్మికరగ్రహణంబొనర్చ్చగా । నిద్దురబోవరాదుమఱి
గాఁగు ... నని । మ్మక్రియఁజింత సేయుచును ముద్దులుగుల్కఁ
... ౧౨

వ॥ పతిమఱంగ మాత్రము రతికోపిదయగుఁ... ప్రౌఢయగ్లాది సుగత
... యుసురతాఽనందమోహితయుఁ ద్వివిధయగునందు॥ ౧౩

సురతప్రీయప్రగల్భ.

చ। చనుమొనలంటిమోపి పరిరంభగనాయమ ...రగూఢహాసం । బొ
నరగ ... నెరిలోత్తుము మోముపిధుంముజూచినన్ । దినమణితో
మధానమిచెఁ దేటగనోయని ప్రేమమీరఁగా । ననువుగగర్ణ హల్లకము
... ౧౪

సురతానందమోహితప్రగల్భ.

చ॥ ఉరమునగోరుమోవిఁయిఱుంచిన నల్సోనచారుహారము । త్రెరలి
నపూలదండలును తేటపడెన్ రతిచేళ ... నే । నెరిగకవంగనా సురతమొ
క్కడనంతెలివేడగ ... । చిరముగనీవుబోధనలు చేసినదెక్కడశిక్ష
లెక్కడన్॥ ౧౫

వ॥ మధ్యాప్రగల్భానాయికలిద్దరు ... చెనెడధీరయు నధీ
రయు ధీరాధీరయు నన ద్రివిధలగుదురందు వ్యంగ్యంబున గోపప్రకాశం
బుసేయు ... వ్యంగ్యరహితంబుగఁ బరుషంబులుపలుకునదియు నీర -
వ్యంగ్యావ్యంగ్య ... గోపప్రకాశంబుసేయునది ధీరాధీరయగునందు
మధ్యనీరకు ... వ్యంగ్యం... మధ్యాధీర ... మధ్య
ధీరాధీరకు వచన ... రతిసంభ్రమ
... ప్రౌఢాధీరకు ... గోపప్రకాశంబు
నుఁ బ్రౌఢధీరాధీరకు సురతౌదాస్యతర్జన తాడనంబులఁ గోపప్రకాశం
బును గలిగియుండునట్టి ధీరాదిభేదంబులు స్వీయయందు గోపనియతం
బై ... యన్యాసామాన్యలయందు నియతంబులుకావేరవు-
యుల॥ ౧౬

...

...లసితివే మొఘర్మబహుళాంబువులూ రెడుమానవింకనే। జలరుహాస్త్ర
...లములజల్లనిదెమ్మెరలంటిపీవగాఁ। దలచెదనంచుఁ బల్కెవిభుఁ డా
...రసాయతనేత్రినేర్పునన్॥ ౧౭

మధ్యాధీర. మ॥ సటనన్జాగరణంబు జేసితివి శోణంబయ్యెనా నేత్రము। స్ఫుటలీలన్మధుపానిలీవుకడునాభానంబుఘూర్ణిల్లెడున్। స్ఫుటమై శ్రీఫలమబ్బెనీకునళినీపుంజీనికుంజంబులం। జటులాస్త్రంబులనేల నన్ను మెరమెంజాలంబ్రసూనాస్త్రమున్॥ ౧౮

మధ్యాధీరాధీర. చ॥ సరసుడవన్నిటన్నిగులఁజాణవు బ్రియపువాడవున్నవో। హరుడవు ప్రాణనాధుడవుహాయనిగద్గదసన్నకంఠమై। నెరయగ బాష్పపూరములనిండికలంగునపాంగమాలికా। ల్వారుని మొగంబు నన్నిలిపెవామవిలోచన వెచ్చనూర్పుచున్॥ ౧౯

ప్రౌఢధీర. చ॥ తిరముగశయ్యజేరవయి తేని సుధారసమొల్కబల్కవే। పరిజనకోపదంభమున పంతుగజూడవు ప్రాణనాథుపై। చిరముగ గోపగోపనము సేయగనేటికి కాదటన్ననీ। యురవులుజూచినీచెలియలోల మొగరిబిడినవ్వనేటికిన్॥ ౨౦

ప్రౌఢాధీర. చ॥ హరునిశిరంబునందసరునర్ధశశిప్రతిబింబితాత్మవి। స్ఫురణఁబరాంగనాస్థితియనుచుంగిరికన్య శశాంకశేఖరుం। గరకరికంపవిస్ఫురణకంకణఝణఝణత్కరంబునం। గరమున జేసెఁదర్జనముఁగన్గవఁ బెంపగుగెంపునింపుచున్॥ ౨౧

ప్రౌఢధీరాధీర. చ॥ అలరులశయ్యఁ జేరగనెయూవలిమోమిడ్డైన్యవాక్యముల్। పలికిన చెక్కు పిక్కటిల బారగమీరగ గేలుకేలున। న్మొలిచినపెక్కు బేడసలమిన్నులచిన్నెలవెన్నుదన్నదుర్। సొలవులజూపులత్తుకలుజొత్తిలఁజూచెలతాంగినాధునిన్॥ ౨౨

వ॥ ఈధీరాదిభేదంబులు రెండువిధంబులై యుండు జ్యేష్ఠాకనిష్ఠాభేదంబు నదియెట్లన ధీరా జ్యేష్ఠాకనిష్ఠయన పరిణతయై పతివలన నధికస్నేహంబుగలది జ్యేష్ఠ స్వల్పస్నేహంబుగలది కనిష్ఠయగునల- ౨౩

ధీరాజ్యేష్ఠాకనిష్ఠ. చ॥ ఇరుగడ నొక్కశయ్యఁ ... కాంతలుని

దశ్రీగోపృహోఁ । దరహసముసుంగు పొందనొక తన్విని జూచి యుదాత్తకం
ఠుఁడై । సరసుఁడు నేఁగె యుక్కతెను సద్గానరించకనొత్తగిల్లితా । నరుమ
మ నిదురలేఁపెఁ జలితాంగుళి చాతురి నివిఁ జార్చుచున్॥ ౨౪

అధీరాజ్యేష్ఠాకనిష్ఠ. చ॥ అంగరులతోటలో విభుడు హావనిగుంభిత తో
ర్ధ్వబాహుఁడై । పొలుపుగనమ్రిగానొక తెబువ్వులుచేర్పఁగబంచినవ్వమో।
ల్కొంటినుమోము పైనిగుఁడగాశరమీలితలోచనాంచలో । త్కలిక చ
మత్కృతుంగులకుంగాఁతనుగౌగిటఁ జేర్చె నేర్పునన్॥ ౨౫
ధీరానీరాజ్యేష్ఠాకనిష్ఠ. మ॥ హరిణీలోచనలిద్దరొక్కయెడఁ గోపాటోపి
తస్వాంతులై । మెరయన్నాథుఁడు ప్రీతి సేయుఁ గొరకై మేలైనరత్నంబులి ।
ద్దరిహస్తంబులనుంచుఁ దొనొక రెహస్తంబందిడెన్మున్నబి । త్తరనన్యాంగు
చమత్కరించుఁ గినెహా స్తాహా స్విసంభంబునన్॥ ౨౬

శ్రీకరంబుగ బరకీయాలక్షణంబులు దాహరించెదఁ బరపు
రుషునియందలియనురాగంబుం బ్రకాశపరుపకుండునది పరకీయయగునా
పరకీయద్వివిధ కన్యకయుపరోఢయునన పితాద్యధీనకావున కన్యాచే
ఇదిత్రయోదశభేదంబగు స్వీయాలక్షణంబష్టాదశ పద్యదళంబులుం
బద్వచన కేసరంబులుంగిలప్రథమకుసుమము॥

(—)

ష్టలుగూఢంబులుపరోఢాచేష్టలునట్లనయుండునల॥ ౧
పరకీయ. చ॥ సరిదుపకంఠకుంజమిది సారసబాణుని సేవకందమా ।
యిరవున తెమ్మెరల్మిగులనింపులతా పులగుంపునంబుద । స్థిరరచనాధురీణ
మిదిచిన్కలవేళయునయ్యెనెచ్చెలీ । వరునకధీనమై మనముపారెదు నేమి
టికినైనసేయఁగన్॥ ౨

వ॥ గుప్తయువిదగ్ధయులక్షితయుగులటయునను శయానయుముదిత
యుసాహసికయు బ్రతిభాచతురయునపలాపచతురయునను నవిమొదల
గునవాంతరభేదంబులు పరకీయయందంతర్భావంబులైయుండునందుగుప్త
యనుపరకీయవృత్తసురతగోపనయు వర్తిష్యమాణసురతగోపనయు వృ
త్తవర్తిష్యమాణసురతగోపనయు ననత్రివిధయగుసందు॥ ౩
వృత్తసురతగోపన॥ క॥ చేసినగోరఁ జేఁ బట్టిన । పూసరమునఁ గొట్టి
తరుమఁ బోకశుకంబే । యూసముచూచితెయీాతఁడతిఁ । జేసిభళీయంచు
నేగెఁ జెలినేఁ గన్॥ ౪

నతిర్వక్ష్యమాణసురతగోప్య. క॥ ఓచెలిమావారలుభవ। నేచరు
లై సంబ్రమూణవిడియము౦దుం। జేచప్పటుతో నెంటక। నీచెలగం
దో ప్రనైననెటి రెయినింతి॥ ౫

వృత్తవతిర్వక్ష్యమాణసురతగోప్య। ఉ॥ అత్తరుగోపము ఘనసఖులారడి
శొట్టిన దోడికోడల్రు। హత్తుకనింద జేసినసహాంకృతిగత్తువంటిగోళ్ళచే
చిత్తులయల్కకీకలుగుఁ జేరుబిడాలమదేమిసేయునో। యుత్తలిపడ్రాదు
పుష్పకిల్లిక జేరసుమీలలోదరీ। ౬

వ। విదగ్ధవాగ్విదగ్ధయుగ్రియావిదగ్ధయునన ద్వివిధయగునందు। ౭

వాగ్విదగ్ధ. చ॥ అరుణగభస్తిబింబము మహాతపము ల్వ్రాయించ మ
ల్లికా। సరసతమాలకుంజనవచంపకమలరిసాంగుచ్ఛముల్। చెరియగఁ
దాపులీన కటిసీతటమంజవివిక్తసీమలం। దయగకఁ బాంధుమఁడనుచికం
బెగదాసుఖమందఁ గోరెన్. ౮

క్రియావిదగ్ధ. క॥ మెరయుచుగ్రహాపతిదాసుని। గురుపడిగాఁబదరఁ
దుమపఁ బనిచినవినియా। హరిణాక్షియుహిమదిమముల। సరసకురాగం
బు హైమజలముగ్రణించుఁ॥ ౯

లక్షిత. ఉ॥ కంటిదిద్యైనదామెనికఁగాగల కార్యముగాకఁబోవుచే।
యొంటిగనిప్పుడేమియగుచున్నదియోయగుచున్నదేగదా। కంటకమేలని
మ్ఫలముకాదదియానికసీకునాపయిం। గొంటకనంబునంబొడముఁ గోప
ముడంచమహాప్రియాసముల్॥ ౧౦

కులట. చ॥ జలదమునాథులంగుఁయజాలెనెనీళ్ళనెచిన్కుఁబచ్చికల్।
కలయగనించెగాగిరులుగాంతులనీనెనెయెల్ల వృక్షముల్। ఫలములొసం
గుఁ గానిపతివంక్తులనీయపునిర్దయాత్మహా। కులటకుగాగనేమి యొన
గూర్పగనేచిర్తివంబుజాననా॥ ౧౧

వ॥ మొదటిసంకేతంబు తప్పినందువల్లనైనను మఱియొకసంకేతాల
యంబుదాజేరకమునుపే పతిచేరనేమోయనియైనను శంకించునదియనుశ
యాన। అలయనుశయాన వర్తమానస్థానవిఘటనానుశయానయు స్థా
విష్టానాభావశంకానుశయానయు భావిసంకేతస్థలానాగమనానుశయానయు

మానానుశయానయునన దిశ్రీ సయగునందు॥ ౧౨

వర్తమానస్థానవిఘటనానుశయా. చ॥ పొలుపుగనిన్వాస శమునీ వోయినయంతలవంగకుంజముల్ । కలయగనాకురాలిపదికన్గొనునంతన పాంగరేఖలన్ । నెలకొనెవాంఛారలిది నిక్కముకుంజరయాన కేమకో । తళుకులు చెక్కు ధాళగళ గాళిధిఃప్రభ లెదిముంచగన్॥ ౧౩

భావిస్థానాభావశంకానుశయాన. క॥ నిద చించునెమలిగుంపులు । కదలెదుం బారావతములుగలవన మెవిహం । బిదిపోవలేదెమరిప్రియ । సదనంబున కేగవమ్మసౌఖ్యముం గొమ్మా। ౧౪

స్వానధిష్ఠితసంకేతస్థలనాయకగమనానుమానానుశయా ॥

క॥ శ్రుతిగతరసాలకిసలా । న్నృతనిర్మలగంపుడుగుచుపీధినివచ్చున్ । గితికల్మషహారిగసియ । ద్భుతగలినశ్రీవులరాధబాటబాటరాల్చెన్॥

ముదిత. చ॥ వదినెయపన్నగాబధిరవల్లభుడంగడిదాయబోయెనీ । ముదుసలియత్తమామంతిముగ్ధులునంధులునన్నుబోరినగా । నసనిదిరంగశాయికనియన్యునిజేరలతాంగిచన్నొనల్ । పొంబలగన్న మత్స్యలకపూరితకంచుకివిస్ఫారచ్చుచున్॥ ౧౫

సాహసిక. ఉ॥ వెన్నెలబైటనాడుచును వేడుకనాఘనిశీథునన్నువ ॥ గన్నులుమూయుమంచునని కాంతయు బిమ్మటనింటియాతనిం । గన్నులు మూసిజారుగపకంటనుశేరియుదాత్తపుష్పశైలె । పిన్నగిగామయాగిపశుబంధమొనర్చిరపూర్వలీలలన్। ౧౬

వ॥ సమయోచితంబుగా మాటపొరలింపున సమరంబలుకునదిప్రతిభాచతుర॥ ౧౭

యలప్రతిభాచతుర. ఉ॥ కోటదిగింగిజారియొక కుంభము తెప్పగ నీదిపోవస । న్నీటనుబట్టునమ్మొసలినేజెవిసంగుళిమీటిదాటగా । నీటున గూడెనొక్కడని వెచ్చలివేసముబూనునాఘగా । జూటిరెంటంబొంకెం గలపొద్యములంతటమేలుగాంచితిన్॥ ౧౮

వ॥ అపలాపించిరోదనంబునం బ్రియునేంకొన నేర్చునదియపలాపచతురయం । ౨౦

యపలాపచతుర. ఉ॥ చీఁకటిలోఁ బొదంజెలియ చేరెనుజారునికోరి చోరతం। జేకొనియింటియాతడటచేరెను కోరికనిద్దరుంభ్రిమన్। జేఁకలగూడువోఁ దెలిసినుందరిహాౕనెలనుండిపొంచినీ। వీఁకలున్నేమకంటినని వెక్కుచునేడ్చువిభుండువేడగన్॥ —౨౧

కన్యక- చ॥ కనుబొమవాలుగాని గుడఁగన్దిగిచెంతలఁ జిందుదొ్రిక్కగా। మునుకొనిహారముల్ బెళుకు మూపునఁ గర్ణావతంస మానియిం పొనరఁగగర్ణరంధ్రమున నుంగరమున్ మొనవే్రిలఁజీరుచుం। గనుగొనెధన్యునిన్ప్రతిఁ గన్యక యోరగనవ్వులూరగన్. —౨౨

ద్రివ్యమాత్రప్రిధానంబుగా సకలపురుషులయం దనురాగంబుగలది సామాన్యయల॥ —౨౩

సామాన్య. మ॥ తనియన్ముంగడనించినట్టి ధనమున్దాతన్నిరీక్షించియిం। పునననోన్యన్యనిగూఢమందు క్రియనుప్పొంగెంగుచద్వంద్వము। స్నసలం దండలచాయఁజెందెఁ దుదనానందాశ్రులక్కాంతకున్। బధరసంఖ్యాకధనంబుకై శ్రుతుఁ చెంతంజేరనేతాబ్జముల్॥ —౨౪

వ॥ ఈసామాన్యయం దాగంతుక సామాన్య యనునది యంతర్భావయల॥ —౨౫

ఆగంతుకసామాన్య. చ॥ పతికినధీననై వెతలపాలుగనుండితిఁగొన్నినాళ్ళనే। సతతనిగూఢభావములజారతనుండితినేటిదాకనీ। కతలికనేల వంచుగుతుకంబుననిప్పుడువేశవాటికా। స్థితిగడిదేరియేగడనజేసెదనేచెలిచందమొందగన్॥ —౨౬

వ॥ ఇదికేవల పరకీయా సామాన్యా లక్షణం బష్టాదశ పద్యదళంబులునష్టవచన కేసరంబులుంగలద్వితీయకుసుమము॥ —౨7

వ॥ శ్రీకరంబుగా త్రయోదశభేదంబులగు కేవలస్వకీయాలక్షణంబును ద్విప్రకారంబగుఁ కేవలపరకీయా లక్షణంబును దదంతర్భావలక్షణంబులును ద్వివిధంబగు సామాన్యాలక్షణంబు నుదాహరించితి నింకం ద్రివిధనాయికలను సాముదాయికవిశేషలక్షణంబులుదాహరించెద నాయిక

టు గుణవిశేషంబుల నుత్తమమధ్యమాధమలనఁద్రివిధలగుదురెట్లనం బ్రియుండహితంబొనర్చినం దాహితంబు గావించునది యుత్తమ - చేష్ట లుత్తమంబులై యుండునల। ౧

ఉత్తమనాయిక. చ. చెలువుమగుబ్బచన్మొనలచిన్నెలతో శ్రీమమం దిచేరిన। స్కలితమందహాసరుచిచందన సారమలందిచూపుడా। ల్కలువలబూజసేయుచును నెమ్మనితావులుగుమ్మరిల్లగా। లలనమృదువిప్రియో క్తిసుధలన్వడిదేర్చివిభుమెచ్చగన్॥

వ॥ ప్రియుండు హితాహితంబుగావించునెడఁ గాహితాహితచేష్ట లం జేయునది మధ్యమయల। ౩

మధ్యమనాయిక. మ। పిలువన్నేరము జేసియు। వ్విభుడునిర్భితిన్నెరుల్లుష్పాంచ। గలయంగోపికి నాతు బాణముల ధిక్కారంబుగావింపన। చ్చెలువుండంతటననివిజార్చ సరసశ్లేషోకలాలాపయై। చెలిదానిచ్చెనుగాత్రిక ల్పాంతికాసీమన్మహాదాసముక్॥ ౪

వ। హితముసేయు ప్రియునియం దహితంబు దవించి కోపించునది యధమయల॥ ౫

అధమనాయిక ॥ చ॥ నెలకొనినీదుమార్గమున పీడగబద్మవయం బుగాల్చియు। స్కలితిగంధసారఘనసారముదోర్విలజల్లునాథునిం। జలకగిసీవుగుంభితకుసుంభరసార్ద్రనభంగవస్త్రము। ల్గూజనిథేక్షణాహతులం జాలనదల్చెవవేలకోమలీ। ౬

వ॥ మరియు నీనాయికలు రతిసమయంబునం దృప్తయునతృప్తయుఁ దృప్తాతృప్తయుననఁ ద్రివిధలగుదురందు॥ ౭

తృప్త. చ॥ అలసితి నీకుదక్కితిని హాయనిసౌఖ్య సుధాబ్ధిదేలితా। పొలపున దైన్యభావణము పొక్కనసల్పవశౌగిగింతల। స్నాంకొనుపార వశ్యమున నేను లాననుభదనేమియుం। తెలియనపోలు నోమగా తృప్తి వహింపరలిర్విమించితిన్॥ ౮

అతృప్త. చ॥ పలుమరుగొమ్ముగట్టుచును బచ్చిగఁ దట్టుచుఁ గోరు పెట్టుచుం। జలములఁగేలిలో దొడలసైగంచూపుల పెంచ్చరింపుచుం।

గలరవకూజితోద్ధతులగాంతునకుం దమినెచ్చరించితా । రలపియునుంబు
నారతులకాసలవీడరల్పప్రకామినుల్ ॥ ౯

తృప్తాతృప్త. చ॥ అలరుఁ గ్రీమక్రీమంబున, బరాక్రమ మంచవిలో
లకేశమై । నలిగియుపూలదండయన నామెదవాపిలిచికుంచితాక్షియై ।
నిలువిషు చాలుమూర్ఛలితి నీవికఁ జై కొ౦చకోరియంచు స । త్కాంరవదీ
న వాక్యయగుఁ గామినినేఁ గరగించితినప్రితి॥ ౧౦

వ॥ ఈతృప్తాదిభేదంబు రతిసమయంబునంగాని యన్యసమయంబున
నెన్నంబడదు మఱియు నీనాయికలు దివ్యలదివ్యలు దివ్యాదివ్యలనందిప్రి
ప్రకారంబులుదురు వారినెఱుగించెద। ౧౧

క। దివ్యలుయింద్రాణ్యాదుల । దివ్యలుమాళవికమాలతియు మొద
లెన్నం । దివ్యాదివ్యలనంగను । భవ్యలురుక్మిణియుసీతిపాంచాల్యాదుల్।

అందివ్యాదినాయకులు. క। దివ్యలుఫ రందరాదుల । దివ్యలుమాన
వులునెన్నదివ్యాదివ్యల్ । భవ్యలుపార్థాదులునని । దివ్యాదివ్య క్రి
మంబుఁ దెలియగఁబడుక్ । ౧౩

వ॥ మఱియు నీనాయిక లన్యాసంభోగదుఃఖితయు వక్రోక్తిగర్వితయు
మానవతియునసం ద్రివిధలగుదురు॥ ౧౪

లందులన్యాసంభోగదుఃఖిత। క॥ అంచుకుంతో టకుబోయితో। చెలి
యూ యా యధమునిల్లుజేతో యకట । యుంయదికాదన నేకిప్రియుఁ ।
గలిగెన్నే మేనఁ గింశుకాభరణంబుల్॥ ౧౫

వ। వక్రోక్తిగర్విత, ప్రేమగర్వితయనియు సౌందర్యగర్వితయనియుం
ద్విప్రకారయగునందు॥ ప్రేమగర్విత।

చ॥ నికరములైనరత్నరమణీయవిభూషలునీదుమేనికిఁ । సకియయు
లంకరించి దొరనానిబిరీవికఁ గాకబోదువే । చకితుఁడుకాచుభ్రేమఁగను
నన్నలకేశిరిసుం మనాథుఁడే । సుకరముగాకినన్నలచి సొమ్ములొసంగికను
న్నమూగేడుల్ । ౧౬

సౌందర్యగర్విత. చ॥ వంఘ్రులు తేటనీదునిసువాలుగనుల్ జలజోప
మానముల్ । పలుకొనుదియ్యమాటలుసుధారసపామ్యముబంచు మెచ్చు

నా । చెలువునియందు కేమియుక్కఁ జేసెదఁ దెల్పఁగదమ్మ నెచ్చెలీ । నే
లకొనునామతాళిమిమె నేరము గామది నెన్న గాదగున్ ॥ ౧౮

వ॥ మానంబుగలయది మానవతి - ప్రియుండు పరాధంబానర్చుటవలన సూచితంబగుచేష్ట మానమనంబడు నలమానంబు గురువనియు మధ్యంబనియు లఘువనియుఁ ద్రివిధంబగు నెట్లన-స్వల్పప్రియత్నంబునం బరిహార్యంబగు మానంబు లఘువు కొంతప్రియాసంబునం బరిహార్యంబగు మానంబు మధ్యమంబు నత్యంతప్రయాసంబునం బరిహార్యంబగు మానంబు గురువనందగు ననాధ్యంబగు మానంబు రసాభాసంబు నాఁబరగు నందన్యస్త్రీ దర్శనంబునం బుట్టిన మానంబు లఘువు - అన్యానామగ్రహణంబునం బుట్టిన - మానంబు మధ్యమంబు అన్యాసంభోగ చిహ్నలోకంబునం బుట్టిన మానంబు గురువుగా నెగడు - మరియు సంతోషంబు చేయు మాత్రంబు చేసిను పరిహార్యంబగు మానంబు లఘువు వివాదంబున నానలఁబెట్టుటవలన బరిహారింబగుమానంబు మధ్యమంబు - పాదప్రణామంబులు దివ్యాంబరాభరణంబులు నిచ్చుటవలఁ బరిహారింబగుమానంబు గురువనాఁబరగునట్టి మానంబుగలది మానవతి। ౧౯

అందన్యస్త్రీదర్శనజనితమానవతి।

లఘుమాన. ఉ॥ ఏ పరియుంగనొక్క మొకఁ దొచ్చెలముద్యానమున
ఘుర్మముల్ । కంపనలీలనొక్క మొకఁ గంటికెరంగు నన్య కామినిన్ ।
సొంపుగసీకుఖాయికుచ సొమ్ములుబెట్టుచుఁ జూచినంతరా । నిష్ఠ తే
మపోయెచటనిల్చెనొ మానవెరుంగవేమియున్ ॥ ౨౦

అన్యానామగ్రహణజనితమానవతి।

మధ్యమాన. క॥ చెలినన్ను దానిపేరం । బిలిచితిఁ నిభ్రమంబు నెతలఁ
బెట్టకునాచేఁ । దలఁగికవెట్టి పగదే । బాలుపగు నీరోమరాజి భోగీం
ద్రింబున్ ॥ ౨౧

అన్యస్త్రీసంగమచిహ్నవలోకనజనితమానవతి ॥

గురుమాన. చ॥ అలవడగానపత్ని చరణాలగుళిలత్తుక ఫాలభాగసం।
కలితముగాగవచ్చు దనకాంతునిజూచినయంతఁగాంతకుం గలుషితచంచ

ఁత్ర్యకుటిలకాంతదురంతదృగంత కాంతిచే । సలరెమ్మఁగణా మౌక్తిక ములన్నియుఁ గెంపులనంగనందగున్॥

ఏకశయ్యానోన్యస్యవియోగసంయోగము।

ఉ॥ వింతగుమోవికెంపుగనివీడెముపక్కిటికేకమల్లినల్యుఁ గాంతిని డెం బొసంగఁ దనునెన్నకమల్లివిభుండుశయ్యపై । నంతమనోజవేదనలయా రటమోర్వఁగలేకనిద్దరుం । బంతుకఁ గూడి రెప్పటలనాళ్ళననిద్రారమ బ్బొపొంపునన్ । ౧౩

పేరిమాధికము. క। చెలియామనయిరుమేనులు । వెలయంగాభేదమైన విరహముగలుగుం । గలసియభేదంబైనం । గలుగవుగాంతిరుసగవుఁ గలభాషణముల్॥ ౧౪

వ॥ మఖ్యాప్రగల్భానాయికలు ధీరాదిభేదంబున నాయికల్లరగి యారున్నెం జ్యేష్ఠాకనిష్ఠాది భేద బున రెట్టింపం బన్నెండ్రగరి ముగ్ధ యుం గూర్చ పదమువ్వురైరి - పరకీయయుం గన్యకయును గూర్పంబ దియైదుగురు సామాన్యయుం జేర్పఁ బదియారుగురైరి. యొక్కొక్కరి వస్థావిశేషంబులు స్వాధీనపతికవాసకసజ్జిక విరహోత్కంఠిత విప్రలబ్ధం డిత కలహాంతరిత ప్రోషితపతిక అభిసారికలననెనిమిదేసి విధంబులవారై రి- ఈయెనిమిది భేదంబులును నొలుత జెప్పిన పదియారుగురు నాయికల కుంగలుగ లెక్కకు నూటయిరువదియెనిమిదిభేదంబులయ్యె-వీరికుత్తమ మధ్యమాది భేదత్రయంబున మున్నూట యెనుబదినాలుగువిధంబులయ్యె- వీరికి దివ్యాది భేదత్రయంబునుంగూర్చ చేయనిన్నూట యేబదిరెండు విధంబులయ్యె నిదిగాక జాతిభేదంబువలన జూచిన నీనాయికలభేదంబు లనంతంబులగు మరియు ముగ్ధకు ధీరాదిభేదంబు స్వాధీనపతి కాదభేదం బు లెన్నందగకున్నం బూర్వగ్రంథంబులవారు కలుగ నుదాహరించుటం జేసి నేను ముగ్ధకు స్వాధీనపతి కాదిభేదంబు నిరూపింపవలసితిమరియును

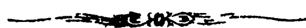
ఇదిషోడశ పద్యదళంబులం నవ వచనకేసరంబులందగుఁ దృతీయ కుసుమము॥ ౧౫

గద్య. ఇది శ్రీమత్కోదండరామచరణసరసిజధ్యానధుర్యధరసపితామహర్ణ
భరద్వాజగోత్రపవిత్ర వేంకట మంత్రిపౌత్ర గంగయామాత్య
పుత్ర సత్కవిజనమిత్ర సుకవిలలితాంగపాత్ర గురుపాటి నంశిపయ
పారావారగాకాసుధాకర సురతానకోదండసతి సృశితం
బైన శృంగారరసమంజరియందు ద్వాదశాచాశేస్వ్యా
దళంబులుం ద్వియోజిశిఖ కేసరంబులుం
గలిగి కుసుమత్రియాంత్రకంబగు
ప్రథమగుచ్ఛము సంపూర్ణము.

శ్రీరస్తు.

శృంగారరసమంజరి.

ద్వితీయగుచ్ఛము.

క॥ శ్రీరంగధామవదనాం । భోరిహావీక్ష్యా ప్రహర్షపుంకితగండ । స్మేరాధరపల్లవయగు । శ్రీరంగేశ్వరియభీష్టసిద్ధులొసంగున్॥ ౧

తే-గీ। సరణిస్వాధీనధవవాసకసజ్జికయును । వెలయువిరహసముత్కంఠ నిప్రలబ్ధ । యరయఖండితయును గలహాంతరితయు । సరసప్రోషితపతి కాభిసారికలన । ౨

వ॥ ఈక్రమమున నష్టవిధనాయికలయందు స్వాధీనపతికయనునది యెల్లప్పుడుం దనయింగితంబెఱింగి స్వాజ్ఞకులోబడి నడుచుపతిం గలయది. ఈస్వాధీనపతికకు వనవిహారాదులు మదనమహోత్సవములు మదాహంకారాదులు మనోరథావాప్తులు చేష్టలగుసల. ౩

ముగ్ధాస్వాధీనపతిక. చ॥ గరిమకుచంబులం గృశిమ కౌనునం గాంతిమ యూరుకాండంబులం । బిరుదులమిక్కిలిం బ్రథమస్ఫీతిమనప్పలువాక్పటుత్వ ముల్ । పరిపటినస్త్రహాస్ప్రదక్షిమనకిమమాపున్నముదాయాసము । స్మెరవ

డిలేకనున్నఁ బతిమిక్కిలిచూచుని దేమిచిత్రమో। ౪

మధ్యాస్వాధీనపతిక. చ। కరములనీవిఁ బట్టినను గగ్బిచనుంగవనంట
నీకునే। వికివిలుజోదుకేళికిని వేళయొసంగకఁ జిక్కువెట్టినన్। సురుచిర
లీలనాపఁ బునిచూపులువిల్వ ప్రియానుబాపుడై। సరసుఁడునాదుచెంతవిషఁ
జాలడిదేమవియందువే చెలీ॥ ౫

ప్రౌఢాస్వాధీనపతిక. చ। వలపును మోముగన్నులనువాతెరచెక్కు
లుహాస్యలాస్యముల్। చెలువుగనున్న నీకుసరిలేరని మెచ్చుచునన్యకా
మినిం। తెలియగవాఙ్మనోగతుల దృక్పదవిం గలనైననిప్పుడో। చెలియ
రొయిట్టినాథుపఁబునేయకు వేయిటుభేదబోధనల్॥ ౬

పరకీయాస్వాధీనపతిక. చ॥ నిలయమునన్నెజాంగినలు సీరరుహాయత
నేత్రలందియల్। ఘులుఘులుఘుల్లుఘుల్లుమనఁ గంకణ ఝణఝణల్చె
లంగగా। వలచినవారలుంఛియును వల్లభుచూపుల దేమొనాపయిం। ద
లగవుహర్మ్యసోమలవితర్దిసఖీజనసమ్ముఖంబునన్। ౭

సామాన్యాస్వాధీనపతిక. మ। కలకింటింటసుధాసముద్రలహరీకల్లో
లలోలేక్షణల్।వలపుల్మీరవిభుండుమన్మథకలావ్యాఖ్యాత్రిసంచున్ననుం॥బ
లుమారున్నతిసేసిరత్నములతో పైపైధనంబిచ్చుచుం। దలగండేమి వి
చిత్రమోచెలితనుందామెచ్చరాదెంతయున్॥ ౮

ఇది కేవలస్వాధీనపతికా లక్షణంబగుప్రథమకుసుమము.

—:०:—

వ॥ అప్పుడు ప్రియుండు రాగలఁడని సురతసామగ్రి సన్నాహంబుజేసి
తానలంకరించికొని యెదురుచూచునది వాసకసజ్జిక మనోరథసఖీపరిహా
స దూతికాప్రశ్నభోగ్యవస్తుసంపాదన మార్గావలోకనాదిచేష్టలంగలది
యగునల। ౧

ముగ్ధావాసకసజ్జిక. మ। చెలియల్హారముగూర్చుచు న్విరిసరుల్చేకూ
ర్చుచుంషంగదా।నెలమిందీపములందునింపుచునిజాభీష్టానురూపక్రియల్।
వెలయింపంగనవోఢసస్మితయునై వ్రీడాకులాపాంగయై। కలయంజూచి
విభుండువచ్చునెరసంగొంచుంజలన్నివిన్నై॥ ౨

మధ్యావాసకసజ్జిక. చ॥ చెలులకు నేర్పుఁజూపుగతిఁ జిత్రిములైతగ గూర్చిఁహారముల్ । సొలపులుమీరఁ జిత్తరువుఁ జూచినలీలలజూచుమూ గఁ ముం । గెలనసఖీవిభూషణజిగీషనుదాల్చునుమూత్న భూషలీ । లలన చరిత్రిఁ గన్గొనిహాళాహాళిన వ్వెమరుండు నెమ్మదిఁ॥ 3

ప్రౌఢావాసకసజ్జిక. ఉ। పొందుగ మేనసొమ్ములిడిపూనికధూపితనీలవే ణియై । చందనవీటికా ముకురజాలముతల్పముచెంతఁ జేర్చిఁ తా । నంద ముమీరదేహరుచి హైమసుమావళి మేలుకట్టుగా । నిందునిభాస్యచూచు కడునింపుగనాథుఁడువచ్చుమార్గఁముఁ॥ ४

పరకీయావాసకసజ్జిక. మ। లలిగానత్తనునిద్రిపుచ్చిపడిజల్లంజేసినీ షఁబులం । గెలనన్సాధకపోతపోతరతిసంకేత్రఁబుగాపల్కుచుఁ। లలితా వర్తితపార్శ్వఁయై చెలికపోలాలోలతాటంకయై । చులకల్నాధుఁడువ చ్చెనే మొయనిచూచున్నయ్యహస్తంబుగఁ॥ ౫

సామాన్యావాసకసజ్జిక. చ। వెరవునజంటరై కముడి వీడ్చుటకుంగర కంకణంబులుం । హరువుగమోవియానుటకు హారముగుబ్బలఁ గేలనం టగా । మురువగుఁ గాంచికాగుణముముచ్చటలూరగ వారకాంత తా । సరసవటీరసారఘనసారములందును గోర్కెమీరగఁ॥ ౬

ఇది కేవలవాసకసజ్జికాలక్షణంబగు ద్వితీయకుసుమము

—:o:—

వ॥ సంకేతస్థలంబున కింకం బతి రాఁడాయెననిచింతించునది విరహో త్కంఠిత అరతిసంతాపవిజృంభణ దేహకార్శ్య కంపరోదనంబులం జె లులతో దనదుఃఖమును జెప్పకొనుటంగలదియగు। ౧

ముగ్ధావిరహోత్కంఠిత. శా॥ ఎంచన్నాపతి రాఁడదే మొమరియేమేణా క్షీ తోఁ గూడెనో । యంచుంజంతిలు నెచ్చెలిన్నడుప డెంతై నంగదున్ని గ్గున । న్నించునెవ్వచ్చనియూర్పులంజకితదృక్షి రేజమై చూడదుం। గించి త్ప్రక్వమధూకపాండురుచిఁజెక్కిళ్లన్వహించున్వడిఁ ॥ ౨

మధ్యావిరహోత్కంఠిత. చ॥ పిలువఁగఁ బోదునెచ్చెలియ పిల్చిన మార్గముకనుప్రిభీతిచే । నిలిచెనో కాక యెక్కనపనీరజగంధికి చిక్కెనో

యనిం । గళవళమంది బాష్పములు గ్రమ్మగనుండు లతాంగికర్ణసం ।
చలితసువర్ణకైతకరజంబులుకన్నులరాల్చె సంబునన్॥ ౩

ప్రౌఢావిరహోత్కంఠిత. ఉ॥ తల్లివినీవెరాత్రి యిఁక దండ్రివినీవె మ
హాంధకారమా । చల్లనిచుట్టమా దుప్పరసాలమ నెచ్చెలివైనకుంజమా।
వల్లభుఁడైనమాధవుఁడు వైఖరిగానిటకేలరాఁడునా । తల్లడమొల్లదీరనదిత
థ్యముగా వివరించిపల్కఁ గదే॥ ౪

పరకీయావిరహోత్కంఠిత. చ॥ వనములనిల్పితిన్ జలదవారికణంబులఁ
బానమాడితి । స్మరపిజపూజజేసితిని మాటికిగమ్మనిపూలరాత్రిచే। నను
వుగజాగరవ్రతముపందితి సిగ్గునుదానమిచ్చియు । ఘనతపమాచరించి
యును కాంతుఁడు రాఁడికనేమిసేయుదున్। ౫

సామాన్యావిరహోత్కంఠిత.

ఉ॥ కాంతుఁడు రాఁడిదేమొ యొక కామినిఁ జేరెనొ కాకయంచు
దాఁ । జింతమొనర్చుచుం బెదరుచిత్తముతో ఘన బాష్పధార
నే । తాంతమునందుజాలకన సఖాగ్రముల న్వెలివారజిమ్మియు। త్యక్త
ధనాభిలాష వెలయాలుదిశల్గనుఁ గాతరాక్షియై। ౬

ఇది కేవలవిరహోత్కంఠితాలక్షణంబగు తృతీయకుసుమము.

—:o:—

వ॥ సంకేతస్థలంబున వంచింపంబడి పతిం గానక చింతించునది విప్రల
బ్ధ- అత్యంత వేదన నిట్టూర్పు సఖీజనులందూరుకొనుట విరహపడుట కన్నీ
రునించుట మూర్ఛిల్లుట మొదలగునవస్థలంగలదియగు॥ ౧

ముగ్ధావిప్రలబ్ధ.

చ॥ చెలియలతప్పబాసవగ జేసి నికుంజముఁ జేరియచ్చట । న్నలకొని
నాథులేమిగని నిల్చియునిల్వఁగఁ దత్తరంబున । న్నలితమదభ్రమద్భ్రమర
లాస్యచమత్కృతులుప్పతిల్లగా । సాంపుఁబిసాళిచేఁ బెదరుబాపుఁ జూ
చెనవోఢచెంతలన్॥ ౨

మధ్యావిప్రలబ్ధ.

చ॥ పరుషడినాలతాంగి మొదబాటగు గేళిగృహంబు కేఁగె । వ్వరు

సరిగ నెఱుఁగాంచి నునువాతెర యూర్పులగందువారగా । సరసోరసాక్షు-
మాటవగ లర్థవికస్వర లోచనద్వయం । బరమొన పంటనొక్కు-మదుప
చ్చునపెంపగనిల్చి నెవ్వరే ॥ 3

పారిధావిప్రలబ్ధ.

ఉ। శారదరాత్రిరాయసవికస్వరలోచన వచ్చిశూన్యపం । కేతగృ
హాంబుగాంచి ఝషకేతనుఘోరశరయుం దలంచితా । దూతికనంపద
న్యోఁ జలిత్తో నన చేమియుజాడ దెవ్వరి । న్యాతిగనెంతమారహరపోవ
నెనన్నని నీ సెగెంరశ్ । ౪

పరకీయావిప్రలబ్ధ.

చ। సలియుంభద్రభుజంగమ స్తకమునంట న్మౌక్తికమాలంకసో । జ్వల
గాఢానక బాటియుం గుంభమున ధ్వాంతంబుఁ జేపట్టియుం । జెలినాథుంగన
లెక నిరిసిము గిరిశ పంగి జూచెన్మహా । కులమైకాంతకృతాంతమత్త
ముహాపాపుషించుగా నెన్నదఁ । ౫

సామాన్యావిప్రలబ్ధ.

చ॥ నగనుంగోష్ఠిసంవినలు సల్పుచురుండుమువారకాంతయుం । బరు
సడి మాంతిచేఁ గపటభావలనంచితయమ్యోనేనితా । పరివిగనానటద్భ్రమ
రపిక్కు నిరపాయ పల్లవాంతో । గెరంబుచు బుప్పవసంభమున కేళివికుం
జమునఁ వ్రాలెంపుగౌ ॥ ౬

ఇది కేవలవిప్రలబ్ధాలక్షణోదాహరణ నతోషకాంతుముము.

—:o:—

వ॥ అన్యోపభోగచిహ్నంబుతో బాగేతఃకాలంబున వచ్చుపతింగనికో
పించునది ఖండిత యసూయాలాప చింతాసంతాప నిశ్వాస నిర్వేదతూష్ణీం
భావాదిచేష్టలుగలిగియుండు ॥ ౧

ముగ్ధఖండిత.

ఉ। ఎన్నగిసియెపంగిలసిచిహ్నమిదేమనియమ్మెమోన దా । నొన్నిపమా
రగానడుగనిచ్చదినంచునవోధసంతట । న్కన్నవజేయముగ్ధమ్యనగిమచ్చిక
లెన్నవమానం పాలం । గెన్నలుఁ గన్నెయుచ్చటనా గానన పల్లభడఁగి

తెల్పుఁడీ ॥ ౨

మధ్యాఖండిత.

చ॥ కులుకుఁ బిసాళినిబ్బరపుగుబ్బలరొమ్మునఁబోటుసీటుల । న్వలపు ల్మిమీరు ప్రాణవిభువక్షముగన్గొని వేడియూర్పులం ॥ బలుమరునంపదే మియును బల్కదుకొత్తరమందివేకువ । న్మలయజగంధివేగముఖమజ్జన రీతులనాడె బాష్పముల్॥ ౩

ప్రౌఢాఖండిత.

చ॥ పరపతిఫాలకుంకుమముఫాలమునంటినినాధుఁజూచియుం । బనుప ములాడదూర్పసెగబారగఁ జూడదుమోమువాంచిచి । త్తరువుమెఱుఁగు బొమ్మయనఁ దన్ప్రభాతమునుమంగళంబుగా । మనుపుగ జేటిచే నిలువుట ద్దముఁ గైకొనిమాపనేర్పునన్॥ ౪

పరకీయాఖండిత.

ఉ॥ నారిసవేత్రియొత్తిలిఁ సందిటిదండలనొక్కవేళ్ళను । దీనగునా థుకంఠమునుడెల్లముగాగనియన్యభీతిచే । నారెనుపూస ... లుసెప్పదు వాఁగొనగోరుమీటులం । దూరమునన్మెలఁగు నలుడు ముఁగంబునఁ జిమ్మెఁ బాష్పముల్। ౫

సామాన్యాఖండిత.

చ। గుహతులనిగపతుమున గుబ్బలపోటుగిసంగసమ్యోనే । నెరవున జూడిపత్తిమును వేడుకకిచ్చిన రామ్మునక్కసే । పిరవునెంకనేమయిన ని మ్మనుమ న్వలయాలునాధునిం । గరముబట్టికోప్రసెఁగడుకంకణనాద ముల్లుప్లిగన్॥ ౬

ఇది కేవలఖండితాలక్షణంబగు పంచమకుసుమము.

—:o:—

వ॥ కోపంబున బతిపైబు వెడలించి పిదపఁ బశ్చాత్తాపంబుచే వ్యథ జెం దునది కలహాంతరిత భ్రమను పరితాపము నిట్టూర్పు సమ్మానవేసన ప్రియోపచారం ... యగు॥ ౧

సుగంధి పుష్పాణి .

చ॥ వెనుకొని ప్రాణనాయకుని వేడదు సిగ్గున నాప్తమౌ సఖీ । జనము
లతోడ నేమియును సన్నల దెల్పదు చందనానిలం । బొనరగనీవ మిక్కిలిని
రోధవిమూఢతరాంతరంగయై । చిరునవపాంగ బాష్పములఁ జిమ్ము మదాశ్రు
క్కృ గృహాంతరంబునన్। ౨

మధ్యాకలహాంతరిత.

చ॥ తెలివిడి నాసఖీతతికి దెల్పక దీరదు దుఃఖమెంతయుం । దెలిపెదన
న్న నామనము దిగ్గున సిగ్గున నెగ్గులాడెడు । న్వలనిక నెట్లులంచుఁ దన వ్ర
భువతోఁ గలహించు చందము । జెలులకుఁ దెల్ప జేయువచిపదుగాఁ మి
త్రోత్తమాంగయై॥ ౩

ప్రౌఢాకలహాంతరిత.

చ॥ సొలయుచు నవ్రిమామిగుల శోణితమందగ వేలనయ్యయో । పలు
కులవాగ్విరోధము బన్నితి వేమిటికే కరాబ్జమా । చలమున నోరసజ్జమె
కన కోపముగాఁ గలహింప చేసితే । వలనుగ నైన ధృష్టులగువారలెటింగరు
గాహితార్థములే । ౪

పరకీయాకలహాంతరిత.

చ॥ పొలిసెను ధైర్యసంతము డిపోయెను లజ్జయు కడ్డిపంచనై । కేంగు
రువుల్లఘుత్వము గాంచిరి వాహిను లెల్లఁ గాల్వలై । యలవడ నేమినో
జ్ఞూరకట్టి విభున్మది లేకఁ బొమ్మనన్ । వలసినకోపమందబలవంతుడుగాఁ
డెవిధాతయేటికిన్॥ ౫

సామాన్యాకలహాంతరిత.

చ॥ ఎడనెడ రాసులై ధనము లెవ్వనివల్ల గృహంబుఁ జేరునా । వెడని
లు రాయలట్టి ఘనవీరుడు ప్రోవనిబంటువయ్యెనా । దడయక నట్టిదాత
నాకతస్వమనైచకఁ బొమ్మటంచిహా । పెడతలమంచుగా యువతి బృంద
ము కల్లనుబుద్ధిమెన్నగన్॥ ౬

ఇది కేవల సామాన్యాలక్షణంబగు మమ్మనుచున్నము.

వా। పతిచే శాంతరిగొనుట యం. వస్త్రాంబోనుసది ప్రోషితభ
ర్తృక కన్యాశౌనస్రాగాంచి యుం॥ ౧

ముగ్ధాప్రోషితభర్తృక.

ఉ॥ కేవలదుఃఖమందియు సఖీతతితోఁ వచియింపనోపదు దా। శైవలశ
య్యఁ జేసియును సైఁపదు సిగ్గునఁ బవ్వళింపగా। నావలగద్దనస్వరము నంద
దుచింపదు బాష్పబిందువు। ల్బాపజుఁ డేమెరుంగు నంభా మహిపాంచి
దురంతతాపముల్॥ ౨

మధ్యాప్రోషితభర్తృక.

ఉ॥ చీరయు ముమ్ము కట్టదు దవేరులు నెప్పటికంకణాంబులే। తిరుపురిన్
కోటియునసీను శిరోమ్ముననున్న దేకదా। భూమమనాంగనాంకురణంబార్తి
వనంతమహోత్సవంబులన్। వేసగిదోఁచన్నయునువిరుల్ కాదిని సు
మిత్రులోన్। ౩

ప్రౌఢాప్రోషితభర్తృక.

చ॥ ముగువు చెంగుకమ్మినును మొగ్గలు పూసులును నిప్పు। ప్రియ
వడిరత్నకాంచివిభు ప్రినముతోఁ జనెఁగూషియక్కఁ గా। యెంపికగు నా
డిగ్గెను విరనున్నదో లేదో యటంచుజూచెగా। వెన్నెలవంపికకం
గఁబచేసను వాస్తిమూలముః। ౪

పరకీయాప్రోషితభర్తృక.

ఉ॥ అత్తయొసంగు కీరజములంటదుకన్నొమ్మసిగిజూచిదా। నిర్ణయ పాత్ర
ధారణకు చేమగునోయనిసోడికోడలుం। బత్తుగమాటలాడి చవిసల్కు
కుత్తరమిమ్మనాళ్లలో। విత్తజికిడియూర్పణము భీతిచిత్తము తత్త
రిలంగనే॥ ౫

సామాన్యాప్రోషితభర్తృక.

చ॥ విరివిగగానవావిరహవేదనచేనగు ప్రేమమొలెంచిన। త్వరగతిగాం
తుఁడేమగుస వచ్చినవార్థమలీయగోరుదా। మరికినుపమ్మునన్మోమి
మాటికివాకిటనిల్చి వెక్కుచుం। జిరముగ బాష్పబిందువులఁ జిందువర్యా
గస వెగ్గలంబుగన్॥ ౬

ఇది కేవలప్రోషితభర్తృకాలక్షణంబగుసప్తమకుసుమము.

—:o:—

వ॥ తా నాయకు ననుసరించుట లేక నాయకుఁ దన ననుసరింపఁ జేయుటమైనం జేయునది యభిసారిక సమయోచితాలంకారము శంకానుబుద్ధి నిపుణత కపటము సాహసము మొదలగుచేష్టలం గలదియల॥ ౧

ముగ్ధాభిసారిక.

పరగన్వారిదతాంత్రికుండు తెలిపెన్ బ్రస్థానమై మిత్రము । స్మరుపుం దూతికలీలదోచెఁ దిమిరాసీకంబుఝిల్లీధ్వను । ల్వరకల్యాణసుమంత్రి ముల్వాలికె హేలంగేళిసాంకేతికో ॥ త్తరకుంజంబును జేరువేళయిదిమ గ్గాసిగ్గు రావింపవే। ౨

మధ్యాభిసారిక.

చ॥ తెరువులనున్న సర్పముల దీకొనివచ్చిన నీవ దేమకో । గరిమగమద్భుజార్పణకుఁ గంపము జెందెదు వారిదధ్వనిన్ । వెరువక ధీరవయ్యుఁ దమి వేళల నొక్కతెగాగవచ్చు నీ । వరయఁగ మధ్యచోరచన కావలి మోమిడ దేమి సేసెదన్॥ 3

ప్రౌఢాభిసారిక.

చ॥ గురుకుచభారభీరు నవకోమలపల్లవపాదచారివై । వెరవున నాథుఁ జేరఁగల వేబలుజీకటినందు కేమియో । సరసిజగంధి సూనశరసారథి బాహుకలానిరూఢిచే । నోరపగునా మనోరథరథోద్ధతి కల్గ భయంబ దేటికిన్॥

పరకీయాభిసారిక.

చ॥ అలయభిసారికాంగనల కందరకున్నరియే గణింపఁగా। జలదమె భానుమంపటిము నంతమనంబు వెలుంగుపయ్యదే । కలునలశయ్య రేపనలుకాననమంగజకేళిశాలయో । మలయజగంధిరో వినుము విమార్గమె మార్గమగుం దలంపఁగన్॥ ౫

జ్యోత్స్నాభిసారిక.

చ॥ చిలుగుమణుంగుగట్టి చిరుచిక్కనిగంధమలందిపూపులం । గలకలనవ్వునవ్వు చెంగంబలు వెన్నెలవేళ నాథునిం । గలయఁగ బైలు దేరన కంతుఁడు మానినిఁ బాణమేయగా । గళవళమందెనన్నఁ జెలిగన్గొనవెల్లగు వింతవారికిన్॥ ౬

దివసాభిసారిక.

చ॥ జనములఁ బట్టణాధిపతిజాతరకంపరఁ బిల్వబంపగా । వెనుగొని
యూరనింటగల పెద్దలుపిన్నలుముందరైనచోఁ । బనిగలయట్లునిల్పియె
డబాటుగగాముక కామినీమణు । ల్గొనకొని కేళికుంజములఁ గూడుచు
నాడుచుఁ బోయియుద్దరుల్॥ ౭

సామాన్యాభిసారిక.

చ॥ సొలపునొయ్యారపున్నడలు సొమ్ములుమేనఁ జలింపమేఖలా । కల
కలరావమ్ములెలగఘల్లనియందెలుమ్రోయబైటనోఁ । గులుకువిసాళిని
బ్బరపు గుబ్బలయుబ్బులు మీరసొంపుతో । జిలుగుముసుంగుబూనివెల
చేడియజేరెఁ బ్రియోపకుంజముల్॥ ౮

ఇది కేవలయభిసారికాలక్షణంబగు సప్తమకుసుమము.

—:o:—

వ॥ ముగ్ధలజ్జాప్రధాన మధ్యలజ్జామదనసమాన ప్రగల్భకామప్రధాన ధీరాధీరధైర్యాధైర్యప్రధాన జ్యేష్ఠస్నేహాధిక్యప్రధాన కనిష్ఠన్యూనస్నేహప్రధాన తృప్తరతిసంతృప్తరతి సంతృప్తతృప్తాతృప్త యతృప్తాశాతృప్త యన్యగూఢచేష్టాప్రధాన ముగ్ధవోలెంగస్యసామాన్య ధనప్రాప్తిప్రధానగా నష్టవిధనాయికల నుదహరించితి నింకబూర్వగ్రంథ సంప్రదాయంబునం దొమ్మిదవదియగు ప్రవత్స్యత్పతికం దెలియజేసెద నల్లది తత్క్షణ ప్రయాణోన్ముఖుండగు పతింగలయది, అదిపతిసాన్నిధ్యంబునం జేసి ప్రోషితభర్తృక విరహోత్కంఠిత విప్రలబ్ధలయందుం బ్రియునితోఁగలహించి యవమానింపమిఁ గలహాంతరిత యందు నన్యోపభోగ చిహ్నంబులంగని కోపింపమిఖండితయందు గృహసజ్జీకరణంబులేమి వాసకసజ్జిక యందుం బతిప్రయాణంబునివారింపమి స్వాధీనపతిక యందు నభిసరణోత్సవంబుకల్గమి నభిసారికయందు నంతర్భావంబుకార్భావ నటులష్టవిధ నాయికలయందంతర్భావంబుకామినం తజ్జాపంబుకలిమి నంగీకరింపవలసెనది కాకువచనము కాతరవీక్షణము గమనవిఘ్నోపదర్శనము నిర్వేదముసంతాపము సమ్మోహము నిశ్వాసము బాష్పము మొదలగు చేష్ట.

లంగలదియల॥ ౧

ముగ్ధాప్రివత్స్యత్పతిక.

చ॥ పదరుచిబాళినాయకుడు పైనముబోయెదనంచుఁబల్కిన । నృదతియువిన్ననై కడునుసూరనిమోమజవాంచియుండగా । బొదలికమీర నెచ్చెలియపూపొదచాటుక నిల్చియిద్దరుం । బెదరికపుంగిలింప నెరపింగలకోకిలకాకలీధ్వనిన్॥ ౨

మధ్యాప్రివత్స్యత్పతిక.

చ॥ పొలతికొంయిప్పుడూరికిని బోయెదనంచు విభుండుపల్కిన । న్నెలకొనిబాష్పపూరములనింపదుకన్నులవెచ్చగూర్పమన్ । వలదనివిఘ్నవాక్యములు వల్కదుతత్తరమందియుత్తరిం ॥ బలుమరుఫాలమందడవెంబాణినిబఱిహ్మాలిపింబఱింపఁగన్। 3

ప్రౌఢాప్రివత్స్యత్పతిక.

చ॥ ఒసరినకూర్మితోడవిభుఁడూరికిబోయెదనంచుఁ బల్కిన । న్వానుడులతాంగిచేతికిని వీడెమొసంగుచుబోయిరమ్మనీ। మనమునబత్తిమెన్నటికిమాపయినుంచుముపాళినాయకా । వినియెదువింతగాగనిది వెంబడినాశుభవార్తలన్నియున్॥ ౪

పరకీయాప్రివత్స్యత్పతిక.

చ॥ మగనిద్రుణీకరించితినిమామకునత్తకుదుద్దుఁబట్టితి । న్నగడిననీతిబాసితిననీతయినీవికబైనమైనహా । వెగటగుబాపమిట్లనుభవిపకందీరునెయిట్టిమేనికిం । దగుదగుమన్మథాగ్ని బరితాప సముద్ధితతీవ్రవేదనల్॥ ౫

సామాన్యాప్రివత్స్యత్పతిక.

చ॥ పదరుచునీవిటూరికినిబైనముబోయెదనన్నమాత్రిలో । నదటున మేనుచిక్కి వలయంబునుబారెను నీదునుంగరం । బదిరయొసంగినంగరమునందుధరించెదఁ గంకణంబుగా । చెదరగనిమ్మటంచు వెలచేడియదూసి విటుండునిల్పఁగన్॥ ౬

ఇది కేవలప్రివత్స్యత్పతికాలక్షణంబగునవమకునుము.

వ॥ మఱియుం బూర్వగ్రంథసంప్రదాయంబున సమాగచ్ఛత్పతికయు
నియెడు పదియవనాయిక గ్రహింపంబడియెడు నది దేశాంతరగతుండై
యుండి తత్క్షణంబున వచ్చు నాథునింగని సమ్మోదానందాశ్రు విరహతాప
శాంతులం గలది, సద్యస్సమ్మోదము అబ్బురపాటు గగుర్పాటు అద్భు
తాలోచనము ప్రాగ్విరహతాపశాంతి స్మితపూర్వోత్సాహభాషణ
ము ముఖవిలాస హర్షాశ్రు సిద్ధమనోరథావాప్తులు మొదలగు చేష్టలం
గలయదియు॥ ౧

ముగ్ధాసమాగచ్ఛత్పతిక.

చ॥ చిరముగ రాఁడిదేమొయని చింతిలి మార్గముఁ జూచి చూచి మం ।
దిరమున కూరనుండి నెడ దేరగ వచ్చిన నాథుఁ గాంచి బి । త్తరికుచకుంభఘర్మ
కణధారలఁ బాద్యమొసంగినవ్వాల । స్వరులనుబూజజేసి కను వేగఁ జనెం
బడకింటిచాయకున్॥ ౨

మధ్యాసమాగచ్ఛత్పతిక.

చ॥ ఒదవినకూర్మిదూరమున నుండియువచ్చిననాథుఁ జూచి తా । గద
సికవుం గలింపగమకరంబానరించును నింటిచాయఁబోఁ । బదటమునొందు
నిట్లుభయపక్షకుతూహలనిశ్చితాత్మయై । కదలుచునిల్చుఁ గొమ్మజిగిగ్ర
మ్మిన చిత్రరుబొమ్మకైవడిన్॥ ౩

ప్రౌఢాసమాగచ్ఛత్పతిక.

చ॥ కన్నులబిత్తరంబువలిగబ్బిచనుంగవనుబ్బుమోముకు । స్వన్నెగ
నవ్వ్యగ్గలెఁ బతివచ్చెనుయిప్పుడదేమిదెచ్చెనీ । సన్నుతపూర్ణచంద్రినకు
జల్లనితమ్మికిదావినాచ్చకుం । దిన్ననచిల్కపల్కులకు దీయనదుచ్చ వి
భుండు నుచ్చెలీ॥ ౪

పరకీయాసమాగచ్ఛత్పతిక.

చ॥ పడతుకయూరనుండి పతిబాసినయానడు వీథిబోవగా । నెపయు
కదాగవాటము నొకించుకనోరగ జేసియుంటివా । రుడుగక నాపుమా
టకొక యుత్తరమొక్కటివేరెయిచ్చుచుం । దపవుగఁ జూచిమైమెవి రహా

సామాన్యాసమాగచ్ఛత్ప్రతిక

చ॥ తడయఁకనూరనుండిపతిదవ్వులరానెదురేగిబాష్పముల్ । వడివడి జిందగద్గదిక వార్తలఁగేహముఁజేర్చి శయ్యపై । నిడిబహుళోపచారములనింపొనరింపుచువారకాంత తా । విడుచును రొక్కపున్ముడుపువేమ దిబెచ్చులుసూటిడేరగన్॥ ౬

ఇది కేవలసమాగచ్ఛత్ప్రతికాలక్షణంబగు దశమకుసుమము.

వ॥ గ్రంథవిస్తరభీతిచే నీనాయికల కుత్తమ మధ్యమాధమత్వంబులు వివరింపంబడదయ్యె నైనన వ్విధత్రయంబందుం బఁడితులూహించి కనుంగొనుటసులభంబు, మరియు విశ్వాసంబుకలిగి యూరటగా భార్యవమునందు సంచరించునది సఖియనంబరగు నీసఖియలంకరించుటయుపాలంభించుట శిక్షించుట పరిహాసించుటనగు నీకార్యంబులంగలయది. అందు

అలంకారిక.

చ॥ కులుకుమెరుంగుగుబ్బపయిఁ గూరిమినాథుని కేల్పొలంగగా । వలనుగఁబత్రికాంకురము వ్రాయునెపానరహస్యవేళనా । చెలువునిగోరుచన్ను మొనజేరిన యుల్కలతాంగియచ్చెలిం । గలువలబంతిచేవిసరెఁగన్నులసవ్వుచుహంకరింపుచున్॥ ౭

ఉపాలంభన

ఉ॥ మిక్కిలిగర్జసేయుచును మేఘముభూస్థలినెల్ల చోటుల । న్నెక్కవవర్షధారలనునింపుఘటింపువిధంబునాతిరో । మక్కువనీపయిన్నిలిపెమంచిదిమత్సఖివైననీవుమే । లక్కజలేశమవ్విభుని యందిడవైతిప దేమిచిత్రమే॥ ౮

శిక్ష.

చ॥ వనితనికుంజముంగదియు వల్లభశేఖరుఁ గృష్ణుజూడనిం । పెనయఁగఁజూచువేళ విభుడిట్లనుచుం గనగూడుమెల్లనన్ । దినమునరుంకత్తుల్నైరపుఁ డేంట్లును రేఁబరిభ్రమించుచు । జ్జనజటులాగ్రచంచువుల చంచలమత్తచకోరసమూహముల్॥

పరిహాసిక.

చ॥ చెలులుదశావతారములఁ జిత్రములందులిఖించియిందులో, వెల సెడిసప్తమాకృతికి విస్ఫుటనామముఁదెల్పుమాయనం। దులతులసిగ్గుని గ్గులుకదొంగలరెప్పలగుప్పళింపగా। జిలిబిలిముద్దులేనగవు చేతనెయుత్తరమిచ్చెసీతయుర్॥ ౫౫

వ॥ దౌత్యవ్యాపారపారంగతయగునదిదూతియనఁబడునాదూతినాయికానాయకులకు సంఘటనంబుసేయు విరహము దెలుపుటయునానులం గలయది॥ ౬

అందుసంఘటనము

చ॥ రసికులుమెచ్చగానిపుడు రాతిరియయ్యెనుచిమ్మచీకటు। ల్బసలకదంబపాంబరవిలాసమునందిశలాక్రమించెన య్యసమశరుండునుత్పల మహాస్త్రమునెక్కి డెయావతంబుపై। యొనపరిమాటలేలసమయోచితకృత్యమునిర్వహింపనే॥ ౭

విరహముదెలుపుట.

మ॥ సరసీజేక్షణకృష్ణదేవవినుమీసత్యంబునామాటమే। ల్వరగన్నాథదశాంతదీపకళికాభావంబునుఁజెందెను। న్నరయన్నీవుపదపద్మమాణనిరతిన్ స్నేహంబులూహింపుమా।భరసర్వంబుమహాంధకారరహితత్వం బందిశ్రీనింపగర్॥ ౮

ఇది సఖ్యాదిలక్షణంబగు నేకాదశకుసుమము.

గద్యం.

ఇది శ్రీమత్కోదండరామ వరప్రసాదలబ్ధ చతుర్విధ కవితాధురీణ భరద్వాజ గోత్రపవిత్ర వేంగళ మంత్రిపౌత్ర రంగరాయామాత్యపుత్ర సత్కవిజనమిత్రకుకవిలతాలవిత్రగుడిపాటి వంశపయఃపారావారరాకాసుధాకర సురతాని కోదండపతిప్రణీతంబైన శృంగార రసమంజరి యందు ఏకోన షష్టి పద్యశతంబులుం జతుర్దశ వచన కేసరంబులుం గలిగి నేకాదశ కుసుమంబులచే నురువణించు ద్వితీయగుచ్ఛము సంపూర్ణము.

—:—

శృంగారరసమంజరి

తృతీయగుచ్ఛము.

క॥ శ్రీరంగధామనఖవి । స్రాశితమకరీకలాప ధగధగితకుచాం । భో
రుహకుట్మలయగుమా। శ్రీరంగేశ్వరియభీష్టసిద్ధులొసంగుఁ॥ ౧

వ॥ శృంగారరసంబునకు నాయికానాయకు లిరువురు నిరూపింపంబడంపగినవారై యుండుట నింక నాయక లక్షణంబుదహరించెద నందునాయకులు- పతియు ఉపపతియు వైశికుండను ద్రివిధులగుదు రెట్లన విధ్యుక్తపరికారంబునం బాణిగ్రహణంబొనర్చునతండు పతి॥ ౨

అలపతి.

చ॥ సరససుధాకణంబులనుచల్లగఁజిందుముచందమామపై । నెరయ
ఫణాతపత్రముఁనీడగ సేయవ దేలవాసుకీ । వరసురవాహినీజలరవంబుఁలఁ
జల్లుమునూగఁ మెల్లెడం । దురుసగునెంపచేగిరిజతోఁ శివనుశాంతివహిం
పకుండఁగఁ॥ ౩

వ॥ ఈపతి అనుకూలుండు దక్షిణుండు ధృష్టుండు శఠుండునసజతుర్విధుడగు నెట్లనఁబరాంగనాపరాఙ్ముఖుండై సర్వదా స్వీయానురక్తుఁడగువాఁ డనుకూలుండు। ౪

అల యనుకూలుఁడు.

చ॥ వసుధమృదుత్వమొందుదినవల్లభశైత్యముజెందుమాఁగఁమా ।
వెసలఘువృత్తినింగనుము స్వేదమణించుసమీరచెంతనే । పొసఁగుము
దండకావనమహామ్మెఁహగాగగిరీంద్రపీతయుం । పెసగగనన్నుగూడిచరియిం
పుచుఁగానకువచ్చుచుండఁగఁ ౫

వ॥ నాయికా కదంబంబు నందు సహజసమానురక్తి గలవాఁడు దక్షిణుండు॥ ౬

అలదక్షిణుండు.

ఉ॥ ముందటనున్న మన్మథవిమోహనలోచన లెందరేనినే । నిందఱి
యందు నక్షియుగమేక్రియనిల్పెదనంచు నెంచితా । సంపను మీర
మీలితదృగంచలుఁడై మధుసూదనుండునిం।పొందగమేనఁగ్రొంబులకలొ

రగ నిర్భేదరస్మితాస్యుఁడై। ౭

వ॥ నిశ్శంకంబుగా నేరంబొనర్చియు నాయికచే బరిహరింపంబడియు భయంబొందక మరల్రియంబులం జెప్పెడువాఁడు ధృష్టుండు॥ ౮

అలధృష్టుడు.

చ॥ విరివిగదారహారములువేయుచు వాకిలి వెళ్ళఁగొట్టినన్। గరిమవిభుం డుదూరముసఁగన్గొనుచుం డెనుశయ్యచెంతలం। గరనలయంబునే వెదుక గ్రొక్కనఁదానెదుకంగవచ్చెనే। బరునడిదిట్టినన్నగుడఁబార్శ్వమునంబ వళించెనచ్చెలీ॥ ౯

వ॥ కాంతయందు కపటంబొనర్చు వాఁడు శఠుండు। ౧౦

అలశఠుండు.

చ॥ విరిసరికొప్పునందురిమిపింతగఁగస్తురిబొట్టమర్చియు। స్సరసతిహారముల్నెరపిసమ్మతిఁగామిని విశ్వసించిన। స్త్వారువగుగాంచి కాగుణమొయారముగాసవరించు చాయగా। వెరపున నేలఁబోకముఁకపీడి చెవిత్తరి తత్తరింపఁగన్॥

ఇది కేవలపతిలక్షణంబగుఁ బ్రథమకుసుమము.

వ॥ ఆచారహీనుండగు వాఁడుపపతియగు॥ ౧

అలయుపపతి.

చ॥ మెలగెడుశంకచేతసని మేపతఁ జూడగ రాదువేడుకన్। వలయనినాధభీతిసుఖవై ఖరిగౌగిటజేర్పరాదుగా। కులుకుమెఱుంగుమోవిఁ బలుకుమ్ములు సేయఁగరాదునెమ్మదిం। గలమణితమ్ముగల్గదుపకాంతుని పొందొకపొందెయింతికిన్ ౨

వ॥ ఈయుపపతి కనుకూలదక్షిణధృష్టశఠత్వంబులుగల వందుశఠత్వం బునియతంబు। మరియుసకలవేశ్యోపభోగరసికుండువై శికుండు॥ ౩

అల వైశికుఁడు.

చ॥ నెలకొనికాంచికింకిణిఘుణిల్లనిమోఁయఁగఁగఁరపాళికం। దలగక వింతకూగిబకదారిరవంబులుకుల్కఁజూపులం। గలయబెడంగుఁగన్బొమలోకానొకలైనచలింపసొంపున। స్మెలగెడువారకాంతరతిమెచ్చెదనేవ

లరాజునా క్రిగ॥

వ॥ ఈనై శికుండుత్తమమధ్యమాధమ భేదంబులం ద్రివిధంబులంగల వాడు, ప్రియకెంతకోపంబైనను మఱిమఱి యుపచారంబు లొనర్చువాడు త్తముఁడు॥ ౫

అందుత్తమనైశికుఁడు.

ఉ॥ కేకరలీలనించితికను కెంజగిఁజూచియుఁ జూడనట్లుగా। పైకొనియూటలాడదును పంతుగనవ్వదుజూడఁ డెవ్వరిం। డీకొనిశయ్యఁజేరిమనుతీరుసఁ గాంతకు పీడెమియగా। నాకుమడంచువింతగను హారముఁ గూర్చనతో త్తమాంగుఁడౌ॥ ౬

మధ్యమనైశికుఁడు.

చ॥ అగడునహాస్యలాస్యపహాసముమానివిలోచనాబ్జము। బ్రిగులఁగశోణమైనఁగని మెచ్చుచుగుబ్బలఁ బత్రికాంగముల్। వగవగరీతిమేనికినినై ఖరిమాపటివేళఁబెట్టుచున్। సొగసులఁ జూతుగాకయనుచున్నిలిచెన్నిలయాంగణంబునన్॥ ౭

వ॥ లజ్జాదయాభయంబులువర్జించికామక్రీడలయందు కృత్యాకృత్య విచారంబు సేయనివాడధముఁడు॥ ౮

అందధమనైశికుండు.

ఉ॥ న్యాయములజ్జయుంగరుణ నమ్మికకోపభయైకలేశమిం। కేమెడజూచినన్మదిన్నోకించుక నెంచకఁ బుష్పకోమలిం। బాయకఁ గండజేయు ఖరపాకవిచక్షణునెందుగాంచిన। నోప్రియరైనై శికాధమ శిరోమణి వీఁడని పౌరకామినుల్॥ ౯

ఇది యుపపతినైశికులలక్షణంబగు ద్వితీయకుసుమము.

—:౦:—

వ॥ మానిచతురులు శఠాంతర్భావులు॥

అందుమాని.

చ॥ మనముమహేంద్రవజ్రమగు మాటలుతీయని తేనె కోటలా। నని చెలివల్కఁగోపమున నచ్చటనిల్వకఁబోయిమళ్ళితా। ననువుగవచ్చి

యుంబ్రిమును లాపకనావళిమోము సేయునా । ధునిపయువ్రాలె దేవ్యగ
తిశోపగనింతికబూతుభావముర్. ౨

వ॥ వాక్చేష్టలవ్యంగ్యము గలవ్గాడుచతురుడాచతురునకు వచనవ్యం
గ్యసమాగమముచేష్టావ్యంగ్యసమాగమంబని రెండులక్షణంబులు. 3

అందు వచన వ్యంగ్యసమాగమము

ఉ॥ ముద్దియరో భయంకరత మోఘనకూటజటాలమైనయీ । యద్ద
నురేయివేళలఁమహావనవాటికవాహినీతటిః । హద్దిర యొంటిబోయెద
వె యక్కట తెల్ప వెవ్వేమిమినింతనే । యొద్దికమీరునీకునెవరో తగినట్టిస
హాయమెన్నగ౯॥ ౪

చేష్టావ్యంగ్యసమాగమము.

తే. గీ. ఎమ్మెగాఁడొక్కబంగారు నిమ్మపంపు । కరజములనెత్తనొక
వింతహారువుమీర । మందిరద్వారరచితార్కమండలమున । బిందువొ
నరించి చనియెఁ బూర్ణేందువదన. ౫

వ॥ ప్రోషితపతి ప్రోషితోపపతి ప్రోషితనైశికసంపసం బతి త్రియం
బు ప్రోషితత్వమెందు॥ ౬

నందుప్రోషితపతి.

ఉ॥ నెమ్మియిసుల్నరుల్నెరులు నెమ్మొగమద్దముకన్నులంటిమా । త
మ్ములు మాటలాయమృతధారలుగుబ్బలిజోడుగుబ్బలా । యెమ్మెలరం
భలూరువులుమెవ్వతెకవ్వః తాశికోమణిం।గమ్మకరొమ్ముపై నిడకఁగం
తుని తాపము శాంతిబొందునే। ౭

ప్రోషితోపపతి.

మ॥ జలకేళీకుతుకంబునంజనుచు నిచ్చన్వెంటనేనొంటిరాఁ । బులక
ల్గుబ్బలనంకురార్పణముతై పొంగారగాజూచితా । కలితాంతస్మితదృక్
రఁగిత చమత్కారంబులంజాణయూ । చెలినన్నుందనసొమ్ముజేసికొను
టల్ చింతిం చెదన్నమ్మదిన్॥ ౮

ప్రోషితనైశికసంపు.

చ॥ కులుకునొయ్యారపుమ్మసుఁగుఁ గొంగరజారగగుబ్బుబ్బగా । సొ

లపులుమీరఁగా గోసరుఁజూపుఁ మమరాజవీథిలో। మెలఁగుచుగిల్కు-గిల్కు-మనుమెట్టెల మెట్టవార కాంతమై। చెలువుగ గాననౌ మదన చేష్టల నెప్పటికిందలం చెదన్॥ ౯

అనభిజ్ఞయందు రసాభాసుండు.

చ॥ పొలతిరొయెవ్వరుఁగనని పూవులతోటకు నొంటిఁబోయితి। న్నెఁపున భావగర్భముగఁ జూచితి వీడమువీడులీలగా। బలిమినిగుబ్బలే వ్వకగబయ్యెదజూచితన్నమిఁజేసిన। న్నెలమినినింగితం బెరుగడేమిట వాని కెరుంగఁజేసెదన్॥ ౧౦

వ॥ సఖియుంబోలెనాయికఁ బరిహాసించువాఁడు పరిహాసకుఁడు.

ఈకీ్రయు ప్రియుకృతపరిహాసము.

చ॥ చలమున జుల్కు జేసి బామసైగలుజూపెన మీరునెచ్చెలు। ల్బిలిచినమాటలాడినని ప్రేమనుగృష్ణుడు కేళనవ్వినం। గులుకుమెఱంగు మోవిపలు గుప్పుచుచుక్కలనుమ్మలింపఁగా। నెలకొనె రాధ నీత్కృతుల నింపుచుమోమజవాం చెసిగ్గునన్. ౧౧

వ॥ అవస్థాభేదంబులు నాయికలకుగల్గునట్లుస్వతస్సిద్ధంబుగా ననుకూలదక్షిణధృష్టశఠులగు నాయకులకుంగలుగనేరవు. విప్రలబ్ధఖండితాదిభేదంబులంగీకరింపంబడెనవిగా నెన్నంబడుగాని యవిసాంప్రదాయంబులు కావు మఱియునొక్కప్పుడు వ్యత్యాసముగా గలుగం జెప్పిన నది రసాభాసంబగు॥ ౧౨

ఇది తృతీయకుసుమము.

వ॥ మఱియు నీనాయకులకు పీఠమర్ద విటచేటవిదూషకులన నర్మసచివులు నలుగురు కలరందు కుపిత స్త్రీప్రసాదకుండు పీఠమర్దుండు।

అలపీఠమర్దుండు.

ఉ॥ మానముమానకున్నఁగడు మంచిది మాటలుదైన్యమందనీ। పూనికనీదుమేనొరపి పోమిపరీమళలీలజెందగా। మానితమూర్తితాక్షివయుమిక్కి-వ నెన్నెనికొంగిచితో। వానివరక్షలంబునకు వందన మేనొన

రింతునిత్యముఁ॥ ౨

వ॥ కామతంత్రికలాకోవిదుండు విటుండు॥ ౩

అలవిటుండు.

మ॥ ఇదిగో వచ్చెసుధాకరుండు పవనుండే తెంచెభృంగీతతు । ల్గది
సెఁ ఝంకృతిమీర సిద్ధరసనుల్గానిన్ని జేకూర్చెఁ యా । మదనుండేయన
వద్యవైద్యుఁడగుచున్మాన్సంగబాణేశుపై । మదిలోనాగ్రహరోగమెట్లు
నిలుచున్మత్తద్విరేఫాలకా॥ ౪

సంధానకుశలుండు చేటుండు-అలచేటుండు.

మ॥ అదిగోవచ్చెను నందనందనుడు దైవాధీనయత్నంబుగా । ని
దిగోవచ్చెను రాధకుంజమునకై యీపొందగానంచుదా । బదటంబందు
చుఁదీర్ఘికన్వెదకుచుం బానీయపానేచ్ఛగా । గదలెన్నర్మసఖుండుఁనింపు
దనరంగాఁగైతవశాంతుఁడై॥ ౫

వ॥ అంగవికారాదులచేఁ బరిహాసించువాడు విదూషకుండు॥ ౬

అలవిదూషకుండు.

ఉ॥ పయ్యెదకొంగుఁబట్టి యలభామనుశయ్యకుఁజేర్చి యంతనే । నె
య్యముమీరరైకముడి నేర్పునవీడుచు నంతలోననే ॥ యెయ్యెడనోవి
దూషకుఁడుయేఁచెదరంగనొనర్చెనక్కటా । చయ్యనవేకువం దెలుపు
సాహసకుక్కుటకంఠనాదమున్॥ ౭

ఇదిచతుర్థకుసుమము.

—:o:—

సాత్వికభావములు.

చ॥ తలకొనునట్టిలేజెమటు స్తబ్ధతయుం బులకాంకురంబులుం । బ
లుకులఁదోచునట్టి స్వరభంగము కంపనమున్వివర్ణముం । బలుమరు
బాష్పముంబ్రళయభావమునుం దగునట్టిలీలలే। యలవడు సాత్వికోదయ
గుణాష్టకమైకవిసమ్మతంబుగన్ ౮

సాత్వికోదయము.

చ॥ పలుమరుగద్గదస్వరము పాడిమచెక్కులమేనబుబ్బులుం । బులు

చను మోపమైగనులబాష్పము గుబ్బలఘర్మపూరము । ల్నెలకొనునెన్న
దస్వడత నెమ్మదిలోఁబ్రియయంబుగాంచియూ । చెలిపురవీథిలోరసికశేఖరు
రఁగనిజూచి చేమకో। ౯

వ॥ రతిస్థాయీభావంబునశృంగారంబు. సంభోగవిప్రలంభ భేదంబు
సం ద్వివిధంబగునందు సంభోగశృంగారము॥ ౧౦

చ॥ గగనముసంచలించె గరికంపమునొందెను జారెమేఘముల్ ।మి
గులగురు దుర్విలంబాదలె మూరిగ నాడెసురాపగోర్మిక । ల్నెగడికపోత
ముల్వలికె నీటుగసల్లె జెజముద్రా । సాగెసెవరుంబెనంగు నెపఁ । జూ
క్కలురాలెను దిక్కులెల్లఁడర్క॥ ౧౧

విప్రలంభ శృంగారము

చ॥ జలధరజాలము ల్మెరయ సారెకునీవిటువచ్చుమార్గముం । గలయఁ
గఁ జూడగోరి పతికంఠసమీపముఁజేరెఁబ్రాణము । ల్వలపుమీరితానె
గరవచ్చెదనంచుదలంచియున్న । న్వలరుహాపత్రి దంభమునఁ జన్గదరె
క్కలుదాల్చెనద్దిరా। ౧౨

వ॥ ఈవిప్రలంభ శృంగారమునకు దశావస్థలుగలవు వానివివరిం
చెదను॥ ౧౩

తే-గీ॥ తలపులోనభిలాషచింతాస్మృతులును । వెలయుగుణకీర్త
నోద్వేగవిలపనమును । మన్మథవ్యాధిజడతలునొసరులయము । వలపు
ననుబూనునివిదశావస్థలనఁగ॥ ౧౪

వ॥ ఈయవస్థలయందు సంగమేచ్ఛ యభిలాషమనంబరగు॥ ౧౫

అలయభిలాషము.

తే-గీ॥ తరుణినెమ్మోనిలావణ్యసరసియందు । కేదుకనువాలెనా మ
నోవీక్షణములు । మనసుఘనమాటనచ్చటమగ్నమయ్యె । జుక్కనివిగా
నదేలాడెజూపులప్పుడు॥ ౧౬

వ॥ సందర్శన సంతోషప్రకారంబులం జింతించుట చింత॥ ౧౭

అలచింత.

తే.గీ॥ సాకెనుచేసు యీనికుంజంబుచెంత । కలయఁ జేతిపలకల

కంఠరవము । వేగరాఘకుబాడమునువిభ్రమములు । దూరమటంచుమన యనాబ్జతోరణములు॥ ౧౮

వ॥ ప్రియాసంబంధచేష్టాదులజ్ఞాపకముస్మృతి॥ ౧౯

అలస్మృతి.

చ॥ వినుతగుణాఢ్యుఁడైన రఘువీరుఁడదేమొవియోగమొందియు । ఘనముగబాష్పపూరముగన్నులనించఁడు నూర్పుదాల్పఁడిం । పొనరఁగ మేనఁ గ్రొంబులకలూరిచలింపకనుండు టెల్లనా । జనకనుతావిలాసబహుసంస్మరణానుభవప్రభావముల్॥ ౨౦

వ॥ విరహావేళంగాంతాసంబంధస్మృతి యొనర్పుటగుణకీర్తనము॥

అలగుణకీర్తనము.

తే-గీ॥ గురుకుచస్పర్శమేస్పర్శకూర్మిమీర । నెలదమ్ముఖవీక్షణంబెవో వీక్షణంబు । అంగనాసంగకేళికథానులాప । సమయమేకదసమయంబు జాణులకును॥ ౨౧

వ॥ కాయక్లేశంబుచే సకలభాగ్యములను హేయంబులనితలంచుట యుద్వేగము॥ ౨౨

చ॥ ధరవిషపాలవిత్తగుసుధాంశునినొక్కనిగాగనద్దిరా । సరకరుణా సరోజ మదవారణమైతగుని వ్యసంతుని । స్మరునిఫిరంగిగాని తసమచ్చితి వెంతటిపెద్దనై తివో । యిరవుగనేమిచేసెదవికింతటికన్నను వీరజాననా॥

వ॥ ప్రియనాశ్రయించిన కల్పితవ్యవహారము ప్రలాపము, దీనికంతఃకరణ వికారంబుగావించుట యుత్కంఠయగు॥ ౨౪

అలయుత్కంఠాప్రలాపము.

తే-గీ॥ రామయపుష్పవీథిని రాకమున్నె । యెవ్వరేమనిరోలేక నెంత మాత్రి । మైనమదినిల్పనాయింక నేనునెట్లు । శంబరారాతిశరబాధసంచరించు॥ ౨౫

వ॥ ఔత్సుక్యసంపాదిత మనోవిపర్యాసముచేత నూహింపఁబడుప్రియాశ్రిత వ్యథావ్యాపారమున్మాదమనంబడు నదికాయికవాచికంబులనరెండువిధంబులయ్యె నందుకాయికోన్మాదము॥ ౨౬

చ। ప్రియసఖి తాఁ బ్రియున్ శుభముఖ శ్రీ ముఖముఖంబని యెంచి నాయకుం।
డతులితలీలమీరఁ బరిహాసముఁ జేసె యెంతయేనియుం। బ్రియవచనం
బులేమిగని [illegible] పలిమాటలు [illegible] యతపులకాంకితంబయిన
హాస్యము చేయఁదివ్యం బ్రియురాలికిఁ గెం। ౨౯

వాచికోన్మాదము.

చ। నెనరునఁ బ్రోయుతా మను [illegible] చూపులు మళ్ళుకున్న నె
మ్మనమును బంపి [illegible] యడవన్నిక [illegible] మయ్యెదా। నెనయఁగఁ దర్శిన
స్మగుణ [illegible] పారిణా మీరమున్నదే। యనుపన కార్యపద్ధతి సహాయము
సేయగ [illegible]॥ ౩౦

వ। ప్రియమాత్ర [illegible] సంభవంబగు తాపంబు వ్యాధి॥

ఉ॥ వ్యాధి.

క। [illegible] లికతాపంబార్పన్। [illegible] చందనంబులు దార్పం। జా
లగ [illegible]। దేలించిలు [illegible] మిటునిం పెదరే॥ ౩౧

వ। విరహా [illegible] జీవము గలయవస్థ జడత॥

అలజడత.

చ। మొదలిసిన [illegible] మేమివినిశ్చల తారకాక్షులుం। గదలక
నుండుటం గరము కంకణభావవిహీన [illegible]। జెదరనియట్టి యింతికిని
[illegible] బొమ్మకు భేదమొక్కటే। [illegible] గదలికనీదు పేమివినిపుం [illegible]
ను మేన లేమకున్॥ ౩౩

వ॥ దర్శనంబు స్వప్నచిత్ర సాక్షాత్కారంబులం ద్రివిధంబగునం
దు స్వప్నదర్శనము। ౩౪

ఉ। హారములం గ్రహింపఁ దొకహస్తము కంకణమంట డెంతయుం।
గూరిమి [illegible] మయ [illegible] యేమికో। యారమునన్న
[illegible] గలయం [illegible] కేకిపి [illegible]। [illegible] కంచునా మనము
[illegible] దేవలోదరీ। ౩౫

చిత్రదర్శనము।

గ। [illegible]

స్వాలపులుమీరఁగోరనెలవంకల దిద్దుచుహాస్యలీలచే । నెఱమినిసీఱఁజార్వఁ
జిదియేమనియొప్పటికిపెనెంచితా । పాలతియుభావచిత్రవిభుఁదగఁ జేసు
విమోహితాత్మయై॥ 39

సాక్షాద్దర్శనము.

చ॥ చిరగతినెగులాడకు వెసిగ్గమసంబచలత్వమొందకే । నెరపకుమీ
నిమేషమును నేత్రమ యించుకతాళుమన్మథా । కరమున వేణువుందన
రకర్ణావతంసిత కేకిపింఛుఁడై । సుచిరలీలవచ్చెనిదె చూచెదశ్రీధరుఁడై
నకృష్ణునిన్॥ ఇది పంచమకుసుమము.

సీ॥ శ్రీకరసంపదరీకాగ్రగణ్యుఁడు వహిమామగుడిపాటి వంశభవుఁ
డు - బిరుదుగావరఘంటసురతాణిపేరందిమహితుఁడౌ వేంగళమంత్రిపౌ
త్రుఁ । డతులితుఁ డౌరంగయామాత్యతనయుండు వీరమాంబానందవృ
ద్ధికరుఁడు । సింగనవెంకన శ్రీనిధులనుజులై భాసిల్లు కోదండపతిఘనుం
డు ।సరసకవితాచమత్కారసార్వభౌముఁ। డవనిశ్రీరంగధామదయాశ్రి
తుండు । మొలమిరసమంజరినిరచియించెనందు । నలఘులైతగు గుచ్ఛ
త్రయంబుదనర॥

గద్య.

ఇది శ్రీమత్కోదండరామ వరప్రసాదలబ్ధ చతుర్విధ కవితాధురీణ భరద్వాజ గోత్రపవిత్ర వేంగళ మంత్రిపౌత్ర రంగరాయామాత్యపుత్ర సత్కవిజనమిత్రకుకవిలతాలవిత్రగుడిపాటి వంశపయఃపారావారరాకాసుధాకర సురతాని కోదండపతిప్రణీతంబైన శృంగార రసమంజరి యందు ఏకోన షష్టి పద్యదళంబులుంజతుర్దశ వచన కేసరంబులుం గలిగి యేకాదశ కుసుమంబులచే నుపవణించు ద్వితీయగుచ్ఛము సంపూర్ణము.

క॥ శ్రీరంగనాయికానవ । నీరజసమపాదయుగమునేబూజించున్ ।
శ్రీరంజిలురసమంజరి । సూరిస్తుతపారిజాతసుమమంజరిగన్॥

శృంగారరసమంజరి,

సంపూర్ణము.

శ్రీవేంకటేశ్వరవిద్యాసారముద్రాక్షరశాల. — కాకినాడ.

10785